

НОВА ИСКРА

Спасенија

На подножју велике планине Бјелашнице, с ову страну — што се према Босни спушта, бијаше мала плетара, облијепљена блатом а покривена даскама. У њој живљаше сиромашак Вукан Риступов са својом женом Спасенијом и мало троје дјеце.

У једном ђошету бијаше плетара преграђена двијема сохама, гдје је крава поћивала о великој пичи или непогоди; у другом ђошету бијаше ојак, над којим је висио ланац и о ланцу бакарни котло, у коме се кували кумпирјери, кукуруза и у опште сваки готоваци. А у осталој плетари бијашу поређане даске на косо, по даскама просуто сијено, и то бијаше овој сиротињи ложница.

Сиромашак овај имађаше око плетаре комад земље, за дан орања; па њој је сијао кукуруз, а између кукуруза тикве, па кад дође берба, он накупи неколико врећа кукуруза и то му уз млијeko бијаше храна. По коју пару заслуживаше сјекући у планини дрва за велике подуветнике, те тако набављаше нешто одијела и по некада мало шећера и кафе.

У сиротињи својој био је задовољан, а ради његове мирноће и поштења, околни су га сељаци пазили и поштовали тако, да с прољећа, кад је требало њиву узорати, сваки му је сељак радо позајмио своје волове.

Око Илијин-дана, једне ноћи, пробуди Вукана велика грмљавина. Устаде и сједи на своју ложницу. Муња поче сијевати и плетару расвјетљаваше.

„Спасенија!“ зовну Вукан своју жену: „чујеш ли ову непогоду?“

А. И. ЧЕРЕП-СПИРИДОВИЧ

СРПСКИ ПОЧАСНИ КОНСУЛ И ПРЕДСЈЕДНИК СЛОВЕНСКОГ ДОБРОТВОРНОГ ДРУШТВА У МОСКВИ.

„Чујем“ — рече Спасенија сједнувши и сама на својој ложници. „Ја да Бог драги даде да на миру прође“. Обоје су страховали за свој кукуруз који се почео већ у клипу развијати, а бијаше те године тако понио, да Вукан не памћаше бољег рода.

Они бијашу још у ријечи, кад 'но муња засијену и сва се плетара засвијетли, па за тим стадоше громови пуцати од планинске стране. Крава, што бијаше у ђошету привезана, стаде се отимати и рикати.

Обоје се прекрстише и рекоше: „Боже, окрени на добро!“

Но у томе поче падати лед; понајпре ситан, а доцније све чешћи и крупнији и најпослије удараше толиком силом, да се у плетари није могла ријеч разумјети. Старија и трулија даска на крову прошунљала се и лед је почео и у плетару да пронада.

Силна бујица са планинске стране ударила је на плетару и вода је пробила плетару у јединоме ђошету и отицаше на другој страни нивбрдице.

Вукан скочи са постеље, а Спасенија разбуди спаваћиву дјецу. Плач дјетињи, кравино рикање, лупа леда и шум водене бујице слише се у малој плетари, на коју је ова ноћ спустила сву бјесноћу

своје елементарне разуданости. Вјетар са планинске стране захвати добар дио крова и разнесе га у бурну поћ, а над Вукановом главом указао се црни облаци и лед ударао по Вукану, Спасенији и дјечици. Спасенија узе и пренесе их у друго коше, гдје је лед слабије ударао; збије их све троје једно уз друго и покрије их њебетом, да не би лед дјецу побио.

Вукан стајаше као пијем гледајући у црне облаке, а на душу му паде тежак бол.

А кад се дјелаше мрак од дана, облаци се размакоше. На небу се указа зорњача; ваздух бијаше тих и благ, пун планинскога мириса, а са дрвета капашу капљице и зора се на истоку тако љупко осмјехиваше као да незнашаше ништа о тешкој бури.

Вукан и Спасенија извиђаше из плетаре да обиђу своју њивицу. Но у зорину сумраку ниђеше жалосну слику свога живота. Спасенија, као слабо женско, удари у запјевку вршећи руке и лупајући се њима у прса. „Ох Боже! Боже! што учини од ове сиротиње! Куку леле биједној мени, чим ћу ову дјецу да исхраним!“

А Вукан, мрка али блиједи лица, зађе по свој њиви и гледаше гробље, што га ова поћ донесе. Листови су од леда исцељкани у саме конце; стабљике се од снажних удараца саломише, а вјетар их доље поваљао и лежаху као побијена војска на бојишту.

Погнуте главе и саломљена срца дође опет колиби и гледаше у Спасенију, а она у њега. И ма да је мушко срце, бол га ипак саломије, и у његовим очима показа се суза, суза пуна туге и очајања.

Зора је већ оданила. По читавој страни планинској виђаху се сељаци погнуте главе обилазећи и гледајући своју пропаст. Жене и дјеца врисокаху, а људи један другом одлазише да разгледају штету. На читавој страни бијаше све полегло, а кад је сунце почело пржити, плодови су почели венути, да је жалост била погледати.

Вукан и Спасенија гледаху и слушаху плач, па се за тијем окренуше истоку одакле се сунце родило, прекрстише се три пут и рекоше: „Сунце јарко на истоку, а Бог јак на небу! Слава ти и милост, ти даде, ти и узме; но те молим не оглуши се моје сиротиње!“

И за тијем оде Спасенија да помузе краву да нахрани дјецу, а Вукан оде кнезу сеоскоме, гдје се народ сакупљаше, да виђења о својој несрећи. Кроз планину проламаше јук; то бијаху удовице са нејаким дјечицом, којима је ова бурна ноћ све отргла. Ваздух бијаше чист, сунце је љупко сјало, али је било пуно човечјих суза.

Спасенија, музећи краву у плетари, зачу неко немоћно стењање. Изиђе напоље и видје више своје плетаре сиједа и немоћна старца који имађаше о раменима три велике крошње и носаше их у варош да прода. Опружно се по једном камену, наслонивши се на сепете.

„Ко си ти стари?“ упита Спасенија.

„Ријеш ми овога терета, шћерце, Бога ради.“

Спасенија приђе и одвеза му сепете, а стари се немоћан испружи полеђушке и тешко дисаше.

Спасенија гледаше у њега и смилоса се старцу.

„Хајде, стари, у кућу, па се мало одмори.“ И узе старца у наручја и унесе га у кућу; претресе сијено, прекрије га њебетом и леже старца на њ.

„Одакле си, стари?“ упита га Спасенија.

„Планинштак“ одговори старац једва чујним гласом, а необријана брада дрхташе му као да је у грозници.

„Леси ли гладан?“

Он мрдну главом да није, но Спасенија хтједе му ипак мало млијека дати, али је он ухвати за руку, привуче је себи и тешком муком рече:

„Сједи, шћерце, да ти кажем њешто. Ја сам самац и инокосан планинштак, стар сам, а видим да ми је дошао час да мрем. Заклињем те дјецом твојом, укопај ме по закону Бога ради, а ево ти ова кеса, у њој је њаге неко, па кад ме укопаш, а ти однеси то њаге староме игуману.“

И извади из њедара малу, масну кесицу и пружи је Спасенији. И не прође пола сахата, стари зену и престави се.

Спасенија стајаше неко вријеме и гледаше у мртвога старца и сузе јој навријеше на очи и плакаше. Па за тијем узе последњу Вуканову преобуку из малог црвеног сандучета и преобуче мртваца; својом бијелом јеменијом повеза га око паса; једним пешкиром свеза му стопале, а руке му прекрсти на прса. Затим узе земљани тањир, метну у њ нешто жара, а из сандука извади неколико смреке, метну на жар и кад се отаде смреков дим дизати, окади мртваца са свију страна, па се за тијем пред њим прекрсти и у руку га цјелива. И колиба замиса рајским мирисом.

Из сандука извади свијећу од природнога жутог воска, насади је на високи чирак од туча, запали је и метну крај мртваца, а она узе дјецу, затвори плетару и отиђе у првога коншије. Исприча му смрт старчеву и рече:

„Брате, у вас имаде дасака, сакујте покојнику сандук, а што буде право, ја ћу вам одрадити.“

„Не марим“ — рече домаћин и узе тестеру, одреза четири неотесане даске и забијаше у њу старе јаке клинце.

Па отаде оде Спасенија другоме коншији. Исприча и овдје старчеву смрт и рече:

„Брате, у тебе имаде посленика. Пошаљи двојицу у гробље да ископају гроб, да сахраним старца по закону, а што буде право, ја ћу ти одрадити.“

А уз пут виђе на њиви четворицу људи невеселе, гдје косе шеницу, што им лед поби, па да бар сламу отргну. Исприча и њима старчеву смрт и рече им:

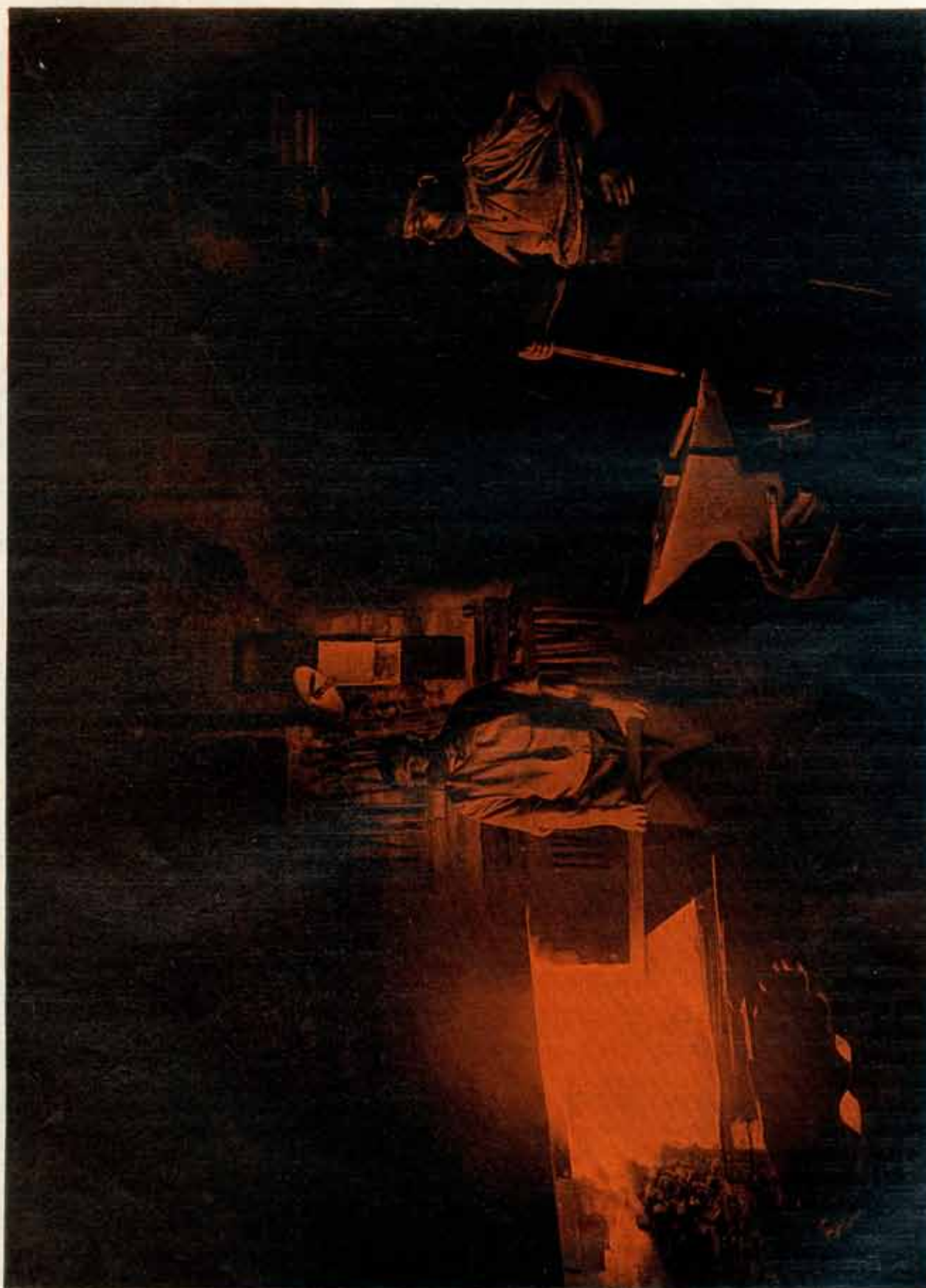
„Хајдете, браћо, Бога ради, да мртваца погребемо по хришћанскоме закону.“ И они оставише рад и пођоше за Спасенијом.

Но кад бијаху на домаку куће, опази Спасенија да јој се изрешетана колиба дими. Клецинуше јој кољена и викну: „Не дајте браћо! Запали се колиба; изгореће у њој мртац! Куда ће моја душа?!“

И појурише сви онамо и кроз дим и ватру изнијеше мртваца и положише га на земљу под ведрим небом. А пламен захвати плетару. И за тренут сахата од плетаре поста згариште. Свијећа, што ју је Спасенија остави, бијаше догорела; дуги и дебели изгорели фитиљ паде на сијено, а ово захвати сву колибу.

Врисокаше Спасенија и дјеца уз њу. Људи стајаху нијемо, јер се помоћи не могаше. А кад се на згаришту утрну и заљби пламичак, појави се и Вукан и гледаше нијемо на згариште своје сиротиње, на побијену њиву и на мртвога старца што на земљи лежаше. И пошто му све испричаше, приђе Вукан ближе мртвацу, свиде свој сарук с главе, прекрсти се пред њим и рече: „Богом ти просто било, ти више не знаш за муку!“ Па се окрете људима и рече: „Хајдете, браћо, да га погребемо!“

И двојица ухватише мртвога старца и положише га у сандук; одломивше двије јелове сохе, потурише под сандук, и четворица узеше међу се сандук и кренуше уз брдо сеоскоме гробљу. За сандуком иђаше Вукан, Спасе-

У КОВАЧНИЦИ.

В. ТИЦЕНТАЛЕР.

нија и троје дјете, а први коншија оста мало натраг, узвек краву за призу и поведе је својој кући.

А кад се над мртвим старцем подиже хумка, окрете се Вукан и Спасенија према својој колиби, али она бијаше згариште; пенео онај из далека изгледаше као комад стијене израстао из земље; погледавши на се сукобише и као да један другог шћаше питати:

„Шта ћемо сад?“

Но први коншија, што одведе краву својој кући, разумједе њихове погледе и рече:

„Вукане брате, пођи са својом чељадом у мој дом, док не видимо шта ћемо.“

„Бог ти позлатио“ — рече Вукан и са Спасенијом и дјецом одоше своје коншији, а остали, опростивши се, одоше својим кућама да причају хришћанску љубав Спасенијину и њезину несрећу.

Два дана послје старчева погреб бијаше субота.

Пред вече отиђе Спасенија некоме старом сељаку под планином, што имађаше улишта, и рече му:

„Стари, дај ми један комад чистог чешњег воска за лијек.“

„Хоћу, шћери!“ — рече стари и даде јој повећи комад воска говорећи: „Нек ти буде на помоћи.“

А Спасенија, дошавши кући, упреде од намаку зитиљ, стоиљ восак и салије воштаницу, а од своје коншинице замоли прегрнут шенице, те је узвари и направи панахију, за покој душе покојноме старцу.*)

А за светлу недјељу, истом што је почела зора пуцати, Спасенија узвек са панахијом и свијећу и оде право на старчев гроб. Прекрсти се и рукама побуса гроб, на отамен оде даље уз брдо цркви и затекавши старога игумана пред црквом, исприча му смрт старчеву, и рече:

„Оче, ево панахије и свијећа, па те молим, очитај молитву за покој душе староме, јер ме стари на самрти заклео да га по закону сахраним.“

„А знаш ли, како се зваше покојник?“ упита стари игуман.

„Рече само да је плаништак, а о имену и не спомињаше ништа, а и не могаше, јер га у брзо задави ропац у прсима. Него ми даде ово ћаге и рече да га послје његове смрти дадем теби.“

И извади масну, кожную кесицу и даде је игуману, а овај извадивши ћаге читаше га и рече:

„Та то је Ристо Попов с карауле! — Бог да га прости и помилује! Бог му души рајско насеље дао, бијаше то поштен човјек!“

И игуман учини велико опијело, а сав народ питаше, за кога је то, кад у селу није нико умро.

„То је за онога старога што умрије у Спасеније и ради ког је кућа изгоре“, рекоше неки.

А послје свете летурђије изиде стари игуман, а са њиме и народ, и сједоше на велики изваљени дуб и сакупљеном народу поче игуман:

„Браћо! Данас учинисмо по закону опијело за покој душе поштенога старца. Знаћете га, Ристе Попова са Карауле. Бијаше њокосан и прије десет година, кад по се наша црква грађаше, завешта он нашој цркви: двије краве, десет улишта и педесет оваца. Ми смо то раздали народу на прилод и данас имаде наша црква од њих читаво крдо

*) Код Срба православних у Босни и Херцеговини обичај је, да се трећи, осми, четрдесети дан носи у цркву панахија (окувања шеница и посута шећером) коју свештеник благослови, а од присутних узме сваки по неколико зрна.

крва и стадо оваца, а улишта се разројише, те имадемо воска за свијеће за читаву годину. Покојник бијаше ктитор наше цркве, па устанимо и рећимо му:

„Бог да га прости и помилује!“

Сви усташе, поскриваше саруке и рекоше: „Бог да га прости и помилује!“

„Ево браћо, његово писмо, што ми га донесе Вуканова Спасенија, код које је покојник и умро. Ја сам то писмо писао, кад сам завјештај примао, и црква се обвезала да се не оглуши онога ко старца погреб.“

„Вуканова га Спасенија сахрани!“ рекоше њеколицина.

„Оче и браћо!“ — поче први Вуканов коншија и исприча како је Спасенија долазила њему за сандук и настави: „Кућа јој изгоре, да мртвоме странцу закон учини.“

Они што копаше гроб и што мртваца одијеше до гроба рекоше то исто, а старац, што восак даде, рече:

„У мене искаше воска за лијек, а она узвек за свијећу!“ А један од оне четворице, што носашу мртва старца, рече:

„Оче и браћо! Јутрос прије сунца одјавих своја говеда у пашу на планину, а кад бијех крај гробља, виђех Спасенију гдје буса старчев гроб!“

Тада рече игуман: „Вијећајте браћо, што ће јој црква учинити, јер нас за то закон веже.“

Тада устаде Митар Мићунов, старац бијелих коса и рече:

„Ја мнијем, да врати црква главницу која се већ удесетостручила. Вукан је сиромашак а настрадао је.“

„Нека врати!“ гракнуше једноглице.

„Браћо!“ — поче први коншија Вуканов: „Праведно је, што црква то даје. Но гдје ће Вукан то благо утјерати, кад свога крова нема. Већ да се село сложи, па да му кућу сагради. Сви смо — Божјом вољом — пострадали, но народ је јака кобила. Сваки међу прстима, а њему доста.“

„Хоћемо!“ рекоше једноглице.

Тада устаде стари игуман и рече:

„Браћо! Нека вам је слава пред Богом а част пред људима. У то име и црква даје да се из њене шуме са-сјече нужна јанија. Погледајте, браћо, ову пашу цркву она је мртав камен на камену, жива Христова је црква у души ове жене!“

„Душа јој раја достала!“

Берлин, 1901.

Вожидар Цикашиновић.

Сељанчице

— I —

Јесен стиже....

Јесен стиже, дуњо моја,

Јесен рана,

Од јесени, до јесени,

Све се село већ ижени!

Чујеш, душо, бежи мени,

Не варај јарана!...

Сваке ноћи, душо моја,
 Сваког дана
 Бројим сате, мислим на те,
 Душо моја, умрех за те!
 Буди моја, благо мени,
 Не varaј јарана!

Младост прође, душо моја,
 Младост рана,
 Ја те, душо, жељан оста!
 Чекања је било доста
 Бежи мени, о јесени,
 Не varaј јарана!...

II

Ситна киша....

Ситна киша, ситно пада,
 Драга ми се срцу јада:
 „Драго моје, где си сада,
 Да те љубим к'о никада.“
 Ситна киша ситно пада!...

„Да ти љубим очи вране;
 Да те грлим док не спане,
 Докле сунце не огране;
 Док и живот не пресане,
 Да ти љубим очи вране!“..

Ситна киша ситно пада,
 Да ли ми се драга нада? —
 „Драго моје, где си сада,
 Да те љубим к'о никада.“
 Ситна киша ситно пада!...

Крчмари

Милорад М. Петровић.

II. УВАКИЋ.

ЈОАКИМ ВУЈИЋ.

У ноћи

— Рефлексије —

(НАСТАВАК)

овеку је урођена особина да се клања неком фетишу, и он то целог свог века мора чинити. Нека се и одрекне свих идола, којима се клања његова околина; нека заборави на све, чему се пређе дивно; нека избаци из свога речника све речи, а из свога понашања и живота све што би могло носити ма и најмањи знак фетишизма, ипак неће бити слободан од тога. Он ће стварати нове фетише. Тежећи да се што јаче удали од своје околине, човек ће управити сву своју пажњу да увек чини само оно што се потпуно разликује од онога о чему се бави и чему се клања његова околина, те ће тако, бежећи од једних фетиша, стварати себи друге, супротне, до душе, онима, али тек ипак фетише. Па каква је то онда слобода која непрекидно са страхом погледа на роњско стање, којег се као ослободило, удешавајући све своје понашање према овоме?! —

Нашој срећи и нашем миру највише стаје на пут страх, то наслеђено и нехотично признање зависности и неповерења нашег.

Упоредо с током друштвеним, развија се и страх појединца од појединца; настаје нечувено дрхтање молекула друштвених, које на први поглед изгледа, да је безузрочно и случајно, али се при дубљем испитивању обелодани као природна последица друштвеног тиранизма кроз толики дуги низ периода његова развића.

Страх је општа ознака целине, као и појединца: из страха се појединци скупљају у веће масе, али исто тако из страха од те масе теже, чим су у њу примљени, да се од ње одвоје. Он дејствује једновремено у разним правцима: он диже и обара, гони напред и назад, уме завитлати и зауставити; његово је име века пут нагон, неки пут потреба, неки пут чак и дужност. Страх не бира средства, не бира путове, не познаје хладан разум. Страхом се служимо при нападу и одбрани, час смо његови господари, час робови; ми га употребљавамо према другима, а и према себи; њему се, до душе, и смејемо, кад нам не задаје посла, а посла нам готово увек задаје. Страх нас прати кад се пењемо; он је уз нас и кад полетимо на ниже. Он је феникс који веома брзо из свога пепела

ускрсва, увек снажнији и сваки пут све опаснији по мир и срећу нашу.

Један мали доказ за друштвено слепило: У друштвеним очима није онај јунак који витешка дела врши; није онај творац који нешто ствара; није велики дух онај који проналази велике истине, нити је поштен онај који на своме путу и око себе не трпи прљавштину — већ су све то они, за које друштво замишља да би то могли бити или да би то могли урадити.

Стварност мора, по друштвеном појму, уступити испред уображења, истина испред вероватности, стена испред облака!

У великој друштвеној радионици прерађује се све на све могуће начине. Ту искачу сви појмови у разноликим облицима, који се опет у суштини својој разликују од свог првобитног облика. Свакој представи даје друштво своје ознаке, свој лик, одвајајући је на тај начин од циља коме тежи.

Место крпких, једрих истина и непоколебљивих, часних поступања искачу пред нас неке чудновате накараде са лудачким капима на глави, подмећући нам ногу, везујући нам очи, да не бисмо могли разликовати што се око нас збива, и заглушујући својом дреком наше уши, да не бисмо и разлоге могли чути. Оне нас вуку за нос, гурају нас, цепају, бацају и боду, пратећи све то делање своје непрекидним злобним церакањем које заглушује наша питања и протесте. — Али нам за то звецкање звонаца са лудачких њихових капа показује, у чему треба да потражимо циљ и у чему нам лежи спас!

Друштво је огроман бувар, у који се сливају сви јединачки облици и све усамљене појаве; он прима све, али ништа не враћа; па и оно, што би већ и вратио, није ни близу више оно што је пређе било. Он није покривен, па ни ограђен, али ипак нема тога ока које би могло продрети кроз тмину његову, те видети шта се на његову тлу збива. А да се нешто доиста збива, доказује загушљива пара која се из њега диже и која својим непријатним задахом испуњује сву околину, нагонећи посматрачима сузе на очи.

И кроз такву атмосферу, у тако окуженој околини, приближује нам се један фантом без крви, без тела, који се колеба и пада, али се опет смеје збуњености нашој: прилази нам фантом који ничега заједничког нема са животом, са првобитним обликом и телом својим, сем имена, па још каквог имена — *Част!*...

Част и морал, та два појма, који би требало да су основица и срж свега друштва, да буду покретачи свакога рада и полета — та два појма, сварена у друштвеном котлу, добише са свим други изглед, са свим други значај: постадоше боја којом се веома zgodно и лако премазују све нискости. Част и морал су данас незгодне речи у друштвеном речнику.

„Кћери моја, ти знаш шта ти је дужност“, опомиње мајка ћерку, не усуђујући се да јој при томе погледа у очи. —

„Сине мој, част нашега дома захтева да се свима могућим средствима одржимо на површини, не бирајући начине за то!“

Ето посведневних савета часних људи!

Чашћу се све браци; њом се замазују очи, ућуткују брзоплети језици; она је толико растегљива да може послужити у свима правцима и свима облицима. Она је добра за незгодне тренутка и појаве које искачу пред нас, и за ућуткивање незгодних питања која нам могу поставити. На свету се ништа не дешава, што не би на себи имало знак чести, па ипак нигде не можемо наћи чисту, нефалсификовану част.

Част и морал су чеда друштвена, која су толико несрећна, да их се сам њихов родитељ одриче. Избачене су на улицу; сваки их обилази и прави се невестит; на место да су круна живота, они су сада само забава његова.

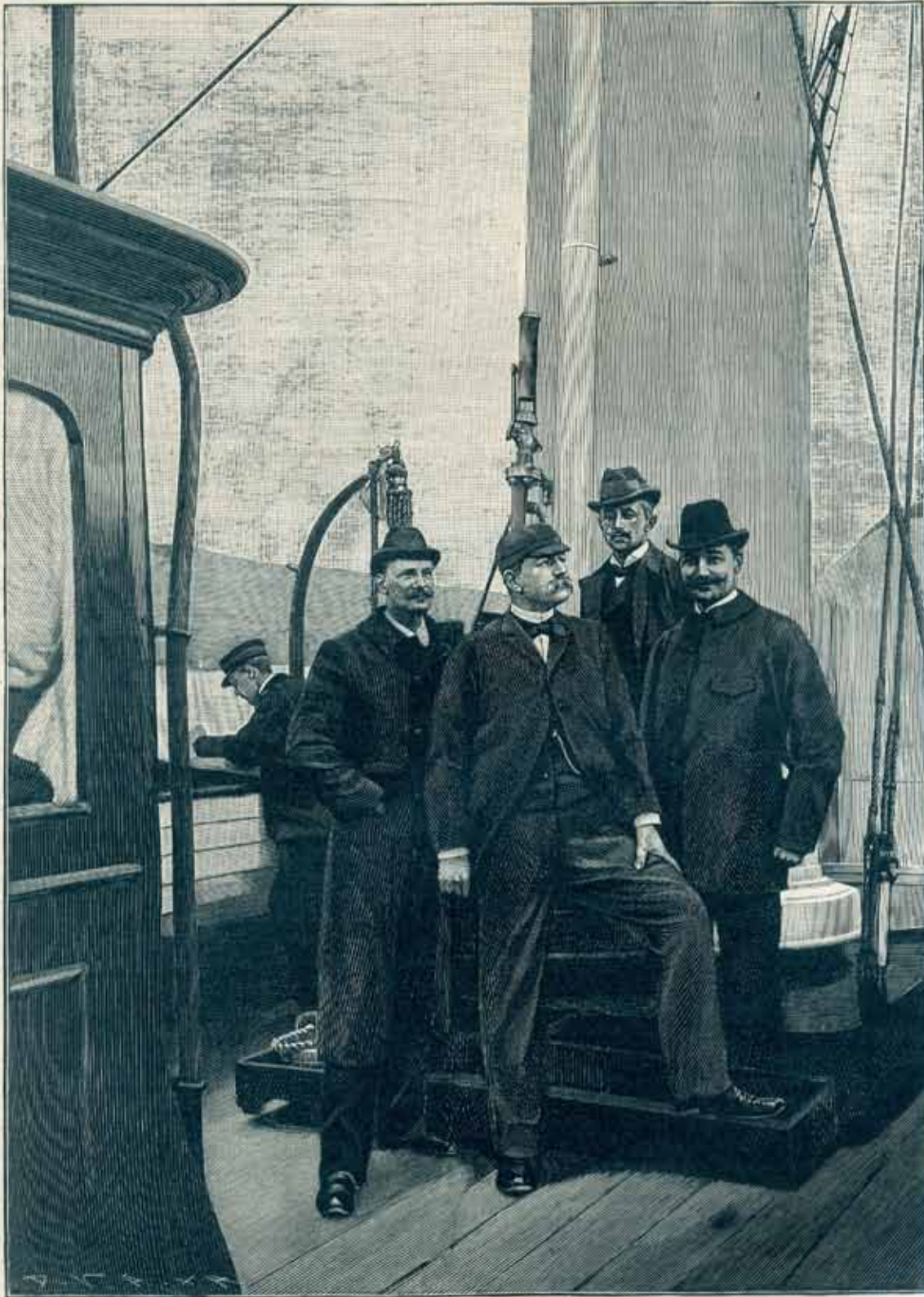
Улога чести пала је у животу на најнижу тачку; она данас узима на се улогу клауна у друштвеном цирку. А морал? — Но, па он је свој прилици онда „Глупи Август“! Без ових нема цирку, без ових нема друштва, јер су и једни и други важне чињенице и јаки услови — за смех.

На њихово место јавља се други један фантом на позорници друштвеној, опет једна сви без контуре, опет магла, дим, — јавља се *Потреба*. Потребом се данас све тумачи, све правда; њоме се обарају све сумње и сви протести; она је ланац којим се затвора пут свакоме смелијем помену; она регулише рад, понашање, говор, мисао; она је таква друштвена предрасуда којом се обарају све остале предрасуде; она стискује душу као што уме и леђа да криви; она је безгранично делива и сваки јој је делић друкчији; она је, најзад, завеса иза које се крије многа прљавштину, многи јад и силна суза, иза које изумири многи уздах, многи јаук и грдан лом.

О, образито свих образина, о, данашња љубави, теби бих певао, кад бих то могао! Ти, најмрачнија и најопаснија слика, иза које се тако радо крије блато варке; ти си мамац у служби разних нискости, клопка, онијум! Пред тобом лети весео усклик, иза кога се често ваља поворка уздаха, силан бол. Теби се све клања, сви те бране, сви су твоји витези; твоја је рука тако мека, твој је дах тако врео, твој је лик тако светао! Пред тобом се сва врата отворају; обасинају те цвећем, почастима, молитвама; о тебе се сви отимају, подижу те изнад свега, не обзирући се на то, што те нико не зна добро. Ти си данас најучљивија од свих лажних особина друштвених; постала си идол његов, а тиме си изгубила најважнију ознаку своје суштине — делање у тишини.

Ово, чиме се друштво данас ребри, није љубав, није онај божански плам који треба да обузима појединца, привлачећи га друштву, и друштво, везујући га за појединце. Ово је нека авет која је без икаквог права примила име које јој најмање доликује; ово је варљива сен која се радо издаје за тело од кога пада; ово је све остало пре но оно за што се издаје; ово је лаж, површност, самртва песма свих идеала, крик којим се одаје бесавесност, неповерење и мртвило — највеће противности правој љубави. —

Ја ни за тренутак не помишљам овде на ону силну страст која привлачи једно другоме створове разнога пола,

J. A. Andrić.

ПОЛАЗАК АНДРЕОВЕ ЕКСПЕДИЦИЈЕ НА ШПИЦБЕРГ.

нити на ону силну крвну везу којом нас је природа приковала за извесна лица, — о природи нећу нити умем говорити; овде је једино реч о друштвеним појавама и неколиким његовим покретачима.

(СВРШИТЕ СЕ).

Јад у песми.

(Ајхендорф)

Када могу да запевам,
К'о да душом миље влада;
Док не груну кришом сузе
И не спасу срце јада.

И славујак сужни тако
Пева зори, роси, цвећу;
Јечи песма тугованка
Из тамнице премалећу.

И ту песму свако слуша,
Радују се њојзи људи.
Ну јад нико не осећа,
Што раздире птици груди.

С. Д. МИЈЛКОВИЋ.

Косово

Косовска слава о Видов-дану 1901. год.

Посвећено

цркви Лазарици приликом њезине
дванаестогодишњице.

Од утиском ријечи блаженоупокојенога старца владике Стефана Кнежевића, што их је отрагу дванаест година изговорио у онда освешћеној цркви Лазарици, на овоме нашем Косову, а на кољиву погинулијем „за вјеру и отечество на брани во Косовском поли“, завјетовах се и дану Видов-дану и цркви Лазарици и мјесту Косову. Од тада и њах сваке године, свакога Видов-дана на завјет. Ове, по броју дванаесте године сročисмо се нас десетак другова, тер од подне, два дана прије Видова дана, унутисмо се цестом која води за Книну, на хаџилук у Косово.

Од Мокре оштарје до Мосећа остављајући за собом Павково село, Покровник, Житнић, ту нашу Сахару, не имадосмо што видјети, у чему уживати, јер је голотиња, а по тому сиротиња, него да поведемо разговор о нашијем невољама. Окрећући се „у томе оквиру“, испесмо се на Мосећ. Одатле раствара се велика једноставна равница, коју од подне грле голети Мосећа, од истока огранци Свилаје, од запада висока Промина, а ове двије пошљедње све више и више у бури се савијају и измеђ себе остављају узан пролаз који води у убаво Косово-поље. Уз поданак овијех голети упило и нанизало се село до села,

исред којих се издижу црквени звоници. У средини, с јужне стране, а у селу Кричкама, видјети је цркву са два звоника. То је унијатска црква, жалосни плод прошлога вијека који је у православље далматинско усијао ојеме уније. Сврне ли се оком у запад видјети је чопор кућа разне величине и старине гдје се једна над другу издигла, а у вече, кад се свијеће ужгу, изгледа као амфитеатар. Неће оку умаћи нити рушевине високе турњине, нити узане мунаре, свједоци турске силе и њихова пророка. То је град Дриш, а просторија, која се пред њим раствара, лијепо је и родно Петрово-поље. Петрово је поље богата и уредна башча испуњена благом свакојакијем. Уздуж и попрјекко распростра се густа рудина, житородне њиве, пространи виноград; тамо амо по гдјегдје извило се високо јаблање, хладовита врба и разасуто храшће кроз које се указују све новије и новије слике и призори. Поток Сикола, вијугајући се у лактове, пресијеца ову равницу на дуго и широко те ју натана. Уз сву питомину Петровопољска је сиротиња прва у нас: све причепио и искиједно стари Дришки каматник. У Далмацији нема мањег ал' богатијег мјеста до Дриша. Православље и Српство у околици будно, свјесно и живаво.

Ту преноћимо. Још од дана ни помена, а кренусмо пут Косова, те иза леђа остависмо Сјеверић, највиши рудокоп наш. Попостајући и осврћући се нађосмо се у Кланцу. Ту се одморисмо и кренусмо даље. Лијеву прати хрпа Промине, а на глави јој још и данас сједе развалине старе тврђаве која је у историји запремила мјесто своје. Десну прати висораван мало питомији од љевака. Пут кроз ову дивљач води пода се; што даље, то се пред очима указује котлина. Од једном наћи се је на другоме крају Кланца, а зову га Косовски Кланец. Одатле почиње Косово. — У прошла времена, у времена силе, кланец је овај био згодна разбојничка засједа. Разбојници би ту путнике дочекивали, пљачкали, гудили. Овијех је времена сад нестало, а с њима и разбојника. Данас је проћи туд „усред ноћи као усред подне“. Уласком на лијеву изасуде се хрпе Промине увршене као жито у мјери, а поредане једна пред другу у „глиду“ као војници, а измеђ себе испреплетеле дрџге, ограде и поворе. — У једној од тих драга изгинуше Сењски хајдуци бранећи браћу од силовитијех Турана. „Сви хајдуци изгинуше само што се једини по имену Раде измакао и таман да у једној оградџи живот спаси, стиже га иста коб која и браћу његову. Раде погине.“ Овако народно предање. Овијех мученицима народ подиже споменик који ће трајати „док је људи и док је Косова“, док је Промине, јер ту дрџга онда прозваше: „Сењска дрџга“, а ограду „Радиња ограда“. — Набројити је седам таковијех хрпа. На подини је трећа, а у храшћу старинско гробље и у њему развалине црквице Св. Луке. Последња је хрпа све друге своје стасом и висом својим надвисла. У врху је изроглављена, а међу роглавинама су развалине цркве „Савине“. Од тога она хрпа и добила је име „Савина црква.“

Од ње, па чак до Книна, распружио се висораван Црвена Грета, а увија се и извија гдјегдје у лактове, а гдјегдје у савитак. На десној избечено се мрки Козјак, а за њим од небеса испродирала се стара Динара, па се указује као развалине огромне градине. Сириједа се указује Пљешивица испреплетена Динаром. За леђијем је Радско Брдо које се у пакос растегло од Козјака ка Промини. У подини овога зијала леже, као у колијевци, два близанца једнолика и у лицу и у кипу, те је лако узети једнога за другога. Та близнад, два су најчаробнија далматинска поља: Косово и Книнско Поље.

Између овијех висина, што 'но грле ову близнад, просули се, у шаровитоме нереду, китњастџи брежуљци насађени виновом лозом, превучени густом рудином, израштени зеленом гором, а њихова подина приказује разне геометријске облике. Кроз ове подине пролила се с оне стране, а у вијугаву путу, Косовица, а у госте јој долази Роксаида, Видосава и Баба; с ове стране блиста се грки Гргоч ослађен Плочанем. Све је то пончмјештено тако, да ни најврснији умјетник, кад би сав овај материјал при руци имао, не би могао згодије понамјестити. У прозорју, а за прозорјем кад жарко сунце засја и проспе алаћане зраке

своје, наћи се у овоме рају, по њему путовати, разгледати, — дух се узноси у рајску долину а живот снажи.

У кањастој долини што 'но је засјела измеђ Савине цркве и Црвене Греде, а уз њихов поданак, посукале се куће овдје у чопору, онде усамљене, а њихни плочати бијели кровови провирују из густога зеленила. То је село Уадоље, а у њему је извор Плочаш. Пред Уадољем су брежуљци Спасовина, Змињак; пред њим се земља избубрешчила. То су Дели-Брда. Иза њих се зашпиљила Соколовача. Иза леђа овијех брежуљака стоје три питара један пред другим. То су Кукори.

По леђијем Црвене Греде просуло се село Рамљани. Они се не виде, јер су зашли дубоко у средину ове висоравни, на чијој је бочини, по предању, сједио стари Рудач Град.

Што уздаље више за леђијем остаје, пред лицем се отворају нове слике, нова намјешта, љепши призори. На китњастим брежуљцима засјели чопори кућа, па између зеленила причиня се као јато глебова те на грамама опочива. Од тих главичурака истичу се два, што стоје један пред другим, а на глави сваки носи по једну цркву. На једној је црква Св. Лазара, а иза ње бјеласа се калуђерска ћелија; на другој је, сад католичка, црква Св. Ане, а пред њом су испродирале зидине Мјетачке коњушнице. Ова пошљедња височија је од оне прве, те се указује чак од Кланца Косовскога; али је прва другу надвисила стасом и љепотом својом: израштина и насађена свакојаком гором, прокрчена и опасана прочишћенијем путевима, а сад патријана сјеницама, нарешена славолицима; искићена тробојкама, приказује се у потпуноме сјају својему, те тако направна навјешта сјутрашњу славу. Кад се нађосмо према њој, скидосмо капе, запечатисмо се часнијем печатом и пођосмо даље, остављајући за леђијем село Звјеринац. Дуго не пјасмо, ал' на лијеву чопор кућа. То су Кошаре, а ту је извор Коситерован, турски спомен. На десној су Беглуци, биљег турскога господства. Кроз вријеме Мјетачкога нашовања, по овијем су беглуцима њихови коњи трку водили, а све „у славу лава крилатога, а у здравље дужда Мјетачкога.“ Данас су беглуци у српскијем рукама, јер су својина Миовића из Дрениша. Пред Камарама је Калдрма, опет турско име. Не хтједосмо се хладити, већ дођосмо до мјеста гдјено се Косовчица најближе доплавила ка Црвеној Греди. Одатле добаци око на десну и нађи средину између Орлића и Бишкупје: нашао си крај Косову, а почетак Кинском Пољу. Али нама није да зађемо у ово задње. — Путовали смо до сад уздуж Косова два сата. — Врнусмо се назад на Калдрму, ударисмо преко у ширину и дођосмо у село Орлић, а путовали смо један сат. Сва љепота и чар Косовска у Орлићу је у мањему. Он је најнитомије, најчаробније Косовско село. У њему најјаче је племе Симића. Из тог племена до недавна било је слугу св. олтара. Из тога племена био је и поп Аврам, код кога је гостовао и наш Доситије. У пона Аврама била је прекрасна шверца Јелена. „Она је први повод и узрок, да се у мени (т. ј. Доситију) велика жеља зачне и роди; да ми само Бог дарује живот, док што Србски на штампу издам и прекрасним ћерима и синовима рода мога саопштим.“ У Орлићу никла је Буквица, у њему се зачела и родила мисао за српским препорођењем. Изад точка Ђуковца зидине су, а то су остаци куће пона Аврама. Скидох капу и измолих молитву за покој душе Аврамове и Доситијеве, кому би баш овдје ваљало подићи споменик.

Из Орлића дођи је у Марковац, пак те пут доведе у широко гробље изред којег се, чак у небеса, надигао звоник Св. Илије. Иза овога гробља нађи је разасутијех плоча и мраморја. Туда је било старинско гробље, а у њему о Спасову Дневу „збор зборили Срби Косовљани, како да Турчина дочекају. Збор зборили, вјеру задали: мријети за крст часни и слободу златну. И тама, кад приизаху и амине чинаху, ударе Турци на голоруче Србе,

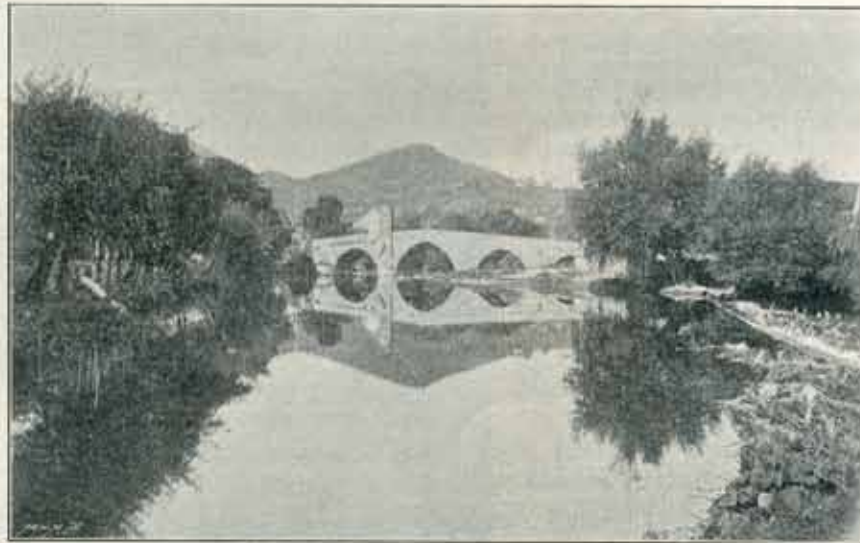
те их исијеку, цркву разорише, звона у Мочило убадише“ приповиједају старци.

Од тога гробља алокобнога, чак у врело Косовчице, растегло се Привошће гдје 'но, по причању, бијаше манастир. Пред Привошћем је Војводића Главница, а на њојзи бијаху двори Косовског војводе. Темеље тих двора и данас изоравају. Даље је Ждријело. Туда је село Шаровац, пак су Риђани и најпослије Рађе.

Сунце се спушта са свода небеснога. Све се мијеша и мијења, усхићује и удивљује.

И док срце у роју дражеснијех осјећаја, а под овијем чаробнијем утисцима, ужива и плива, дотле мисао доводи у свезу ово наше Косово са овијем тамо Косовом и животом српскога народа по њему. Зна се да су првом српском погибијом на Марици 1371. год. стале слиједити српске сеобе из Македоније у Далмацију и остале још слободне земље, као Босну.

На осамнаест година послје 1371. долази друга, страшнија на Косову српска погибија: 1389. година. Косово и ако погњојено и потопљено српскијем месом и крвљу; и ако не бијаше ни налик ономе Косову за доба Немањића; и ако од 1399. године стајаше у Звечанима турски заповиједник, ипак није стојало изравно под влашћу турском, него српскијех деспота својих (и ако турскијех вазала), све до 1455. године. Ове године силни Мухамед II. сатр Ђурђа Брашковића, који је хтео ослободити народ од немилујих господара, те освоји Приарен, Ново Брдо и сву јужну Србију. Том пригодном и Косово дође у турске руке које га и данас тиште и сатиру. А том пригодном

В. ТЕШИЋ.

СКОЧИЋА МОСТ НА ЂЕТИЊИ.

шта је народу друго предстојало, видјевши се понижен и напавин се у опасности, него да, као и други, Косово запустити и сели тамо гдје ће живот спасти, а то у — Босну. Ал' и Босну, на самијех 8 година послје 1455. године, стиже уста коб која и њену посестриму Србију. Год. 1463. Босна паде. Настадоше мучења и прогањања, те се „многе угледне српске породице одселиле у Далмацију, Хрватску и Угарску.“¹⁾ Дижу се и угледне породице Косовљана остављајући у Босни биљег свој око Лијевна, Јајца, Уништа и другијех мјеста, као: Симиће, Чениће, Тривуновиће, Радиће и остале, а то су племенци истијех овијех Далматинскијех Косовљана: Симића, Ченића, Тривуновића, Радића и другијех, те долазе на ове стране, у ово поље, па видјевши га налична на њихову стару стојбину, старо Косово, а имајући га још живо у памети, просуше по овоме Косову имена са онамошњег Косова: Соколица, Орашје, Ждријело, Кукавице, Бабићи, Кошаре, Марковац и др. Пуно имена у овоме Косову, имена су и на ономе Косову.²⁾

Овдје би могли стати и опочинути, да се не намеће једно питање! Досељење овијех Косовљана није ли могло

¹⁾ Дучић: *Књижевни радоси*, књига IX, стр. 64.

²⁾ М. С. Милојевић: *Путопис дела преле Старе Србије*.

слиједити кашње, бива: кроз 17. или 18. вијек? Није, а ево зашто: прво, што је то вријеме нама још близу, па би се то за 4 или 5 кољена још живо уздржало у свијести народној, као што Србин вијерно памти оно што је назад 4. и 5. вјекова преживио; друго, што долазак Косовљана није био толик, да би покренуо на себе пажњу и изазвао епоху у животу народа у опће, као што су то изазвале оне у 1690. и 1737. години. Бида је то сеоба од неколико племена којима су кашње кроз 17. и 18. вијек долазили од онијех, те су тада слиједили, као Зарачи из Плавна, Мирковићи из Книског Поља.

Одакле су ови Косовљани, наћи је и у народноме предању које вели: „Кад је српско на Косову пропауло царство, два српска војводе, Косовац и Петар, догоше пред турском силом Косовљане и, тражећи мјесто гдје да се уставе, нагазе на овај крај и поље, тер сједоше у Кланцу, Војводе се подијелише. Петра допаде јужно поље које се по њему и назва Косово Поље.

Тако је постао овај „српског рода аманет и дика“.

Имали би да се уставимо на овој: „kako је на srbskome Kosovu izgubio glavu posljednji srbski car, tako i hrvatska priča tvrdi, da је на hrvatskom Kosovu kod Knina („u petih crikvah u Kosovi“) tužno poginuo posljednji kralj od hrvatskoga jezika“¹⁾ али нас је у томе претекао календар Дубровник за годину 1899.

На којој су страни сјели Косовљани у Косову?

Како су Косовљани дошли из Босне, а источна је страна Косова до Босне; како по источној страни имаде највише старина, као: црквица, манастирина, старијех зидина и кућишта, док на западној, од свега тога нема ништа, потврђује се и народно предање које вели, да су Косовљани сјели под Козјаком, а он је на истоку, а одакле су у времену растајили по свему пољу овоме. Доказ су томе нека племена, која су и на обијем странама, као: Берићи, Трескавице, Анђелићи.

Од доласка Косовљана до недавна, оно је много господара ислужило: Млечића, Турчина, Француза, а данас Аустрију. Она прва двојица оставише о себи своју успомену у Косову: Турчин у водама, као: Плочан, Коситеровац, даље у мјесту звану: Калдрма, те у Беглуцима, а Млечић: Коњушницу и своју колонију у некијем породицама, као: Конфорте, Батистићи. Француз како брзо дошао, тако и отишао.

Живот и обичаје Косовљана није вајде ређати, кад се зна да су Косовљани Срби, а Срби су сви и свуда, и с те стране, исти.

Косовљанац је српски сој: крупан, снажан, висока чела; благе нарави; одмјерен и обазрив у говору и владању; гостољубив до крајности; одушевљен Србин и православан.

У Косову је, као што је прије помињато, 7 села са 6 сеоскијех капитана. Подијељено је у двије парохије: источну, Марковачку, којој је црква Св. Илија; западну, Звјериначку. Прва је парохија мирска, а други калуђерска. Обје су персонално спојене. У објема парохијама има до 400 домова са до 3000 душа.

Од толикијех цркава, чије зидине сретамо скоро у свакоме Косовскоме селу, остаде само Св. Илија за све Косово. Косовљани, долазећи к цркви овој, најсколи они са западнога краја, морали би цео дан преда се узети, у ходње утросити, а за један сат мољења. Увидјела се, на поков, потреба и од друге цркве, а за другу парохију. Тражило се мјесто и у прву нашло се у храшћу, таман гдје се о сајму поставља господска трпеза. У другу и пошљедњу, кад се то мјесто боље разгледало, занустило се, те нашло ово данашње на којему сад сједи; тло обилежено, темељ ударен и од благопокојнога владике освећен. Приоцуло се, у почетку, грађи, пак запело и стојало тако пунијех 28 год., док једва, великом напегом, није назад 14 година, у облику крста, доготовљена. И пшаднијаше, с разлогом, посвећена бити Св. Ањуму и Ани, да се не примидаше 1889. година, година 500-годишње успомене на Косову српске погибије. Из чије је главе никла мисао, да се црква ова у част и славу кнез мученику Св. Лазару посвети, већ је казано. Освећење се извршило. Далмација ције упам-

тила ни видела црквенога освећења у онаквоме ојају и величанству. Нема имућније српске куће која и данас не чува слику освећења тога, а нема Србина који у срцу својему не гоји захвалну и свету успомену на старца владу Стефана, што је тај храм посветио народноме мученику и народној успомени.

Тако кусурети нађосмо се у Симић-Чипчије, Косовскога газде. Вечерасмо и уморни одосмо на починак. Преспавасмо на једноме уву. У грануће сунца тргосмо се, наредисмо се и пођосмо посред Косова у правац ка Лазарици.

Дан је јунски. Божја звијезда прижегла, али ју разгаљује лахорац. Што се ближе приближасмо, све то гушћи ројеви осјећаја пристизаху. Дођосмо. Врви одасвуд. Од Калдрме народ на буљке долази; жељезница довози небројена свијета. То су Срби из Книрске Крајине; ту су и они из кршне Буковице, равнијех Котара, јуначке Лике. Погледати је у југ. Развили се барјаци, тер се вију као и облаци; цеста поцрпила као мравињак. Поворка ступа тихо, сјетно, достојанствено: први мушки пјешаци, а међу њима свештеници уз барјактара, пак коњаници, а за овијем, у непрегледној дуљини, женско уво, која боса, која распаса. То су дични Петровопољани. Гледати ово и овако долажење, душа се узабуди, пред очи изникне слика долажења Лазареве војске и српске сеобе, те подиђу мрави. Како које долазе, тако у цркву и улазе, тер испуњују прву и најглавнију дужност: цјеливају „све иконе редом на олтару“, пак се наспред цркве окупе око слике светитељеве, сјетно гледе, тихо се моле: „Вог помиловао! помози Свети Лазо.“ Тако народ одаје пошту мученицима својима; тако испуња завјет овај. И ми смо у цркви.

Црква је у облику крста, доста пространа; без особите грађевне вјештине, већ једноставна. Све што у унутарности њеној привлачи јест иконостас којим је народ српски ову Лазарицу, приликом њене десет-годишњице, обдарио и украсио. Иконостас је од дрва, а надјелан је мајсторски. Не знаш чему да се више дивиш: да ли богатој резбарији или склопу. Једно му само недостаје, а то су иконе. До тебе је, народе српски, да овај храм попуниш и иконама достојнијем и тебе и Лазарице. Извиђох узбуђен из Лазарице која ми је изнијела пред очи све оне дивове те бијадосе жртна српске рац-ране — неслоге, која нас је онда сатрла, а и данас сатире. О поља, на прочелу Лазарице прочитах овај натпис на спомен плочи, који је ударен приликом њезина освећења:

„За срећнога владана Цара Франц-Јосифа I. осветио је овај храм преосвештени епископ Стефан 15. Јуна 1889. г. у част и славу св. великомученика Лазара цара српскога лицем на дан петстогодишњегга спомена муч. смрти Светитељеве на Косову пољу.“

Приближује се 11 сати кад долази жељезница из убавога Приморја. Браћа се надају браћи, пак им у сусрет илазе. Одушевљење расте. Барјактари развили барјаке, те предводе поворку до на станицу. Жељована жељезница, уз свирку српскога марша, улази у станицу. Одушевљењу даје се маха. Одбор прихваћа и дочекује госте који илазе. Грли се „брат с братом, род с родом“, а не гледа се: „да л' се крсти или крижџ“, већ „која му крвца грије прси, чије л' га је задојило млијеко.“ Првизор је ганутљив, те сузу мами. Уз свирку Шибенске грађанске музике крцинуемо Лазарици. Колико може, црква прима. Служба је отпочета. Проповиједа се у духу вјере, у духу љубави и слоге. По свршетку службе дичу се барјаци. Литију предводи Косовски барјак, као домаћин; за њим поредали се други барјаци оних те дођоше, а све љепши од љепшега, ниши од вишега. За барјацима поредале се литије, за њима дуга поворка свештеника обученијех у сјајне црквене риве. Њих сам набројих 25. Долази женско уво: дјевојке, жене, старице, која боса, која распаса завјета ради. Гамижу и немоћни: књаст и роми и моћни и узети. Поворка је опасала сву главицу: први опет пред цркву, пошљедњи из цркве. Ко не могао, стао на згодно мјесто те гледа. Ето нас опет пред црквом, испод славолука, а пред изнешенијем кољивом. Настаје тужни обред: помен погинутијем борцима. А кад се доврши са онијем још тужнијем ријетима: „Вјечнаја памјат!“ што се извија из свакога грла, трнци подиђу, коса се жежи, сузе навиру....

¹⁾ V. Klaić: *Kosovo*.

Црквена је слава довршена. Сједа сваки за столове гдје ко уграби. По отмености се не дијели. Случајно, ми се најосмо измеђ аристократије, и ако ту није искључиво она. У бољи час „од обједи“ почињу здравице, а све у духу љубави, јединства и слоге. Надовезује се пјесма, и весеље отпочиње. Гуслари пјевају „српску славу и српске јунаке, љуте битке, муке свакојаке.“ Многа се суза отисне; многи уздах извине. Пјевају се и веселе пјесме, а ори се са сваке стране. Дижемо се, јер прилази вријеме за народне игре, те се окупљамо око мјеста које је одређено за уметавање и одскакивање. У игралишту су већ јунаци. Тад, у том часу, главица је као кошница, у коју се сјатила силна свјетлина окупљена из свијех крајева српских. Све је орно и зорно, здраво, богато и лијено. А кад се измијеша грађанин са сељаком: мијешање ношње бирелијевање парџа даје мађијску слику.

Уметава се, одскакује се, утркује се, те гледаш мушку свагу, срчаност, хитрини и херојски састав. Добитницима се дијеле им се награде. Играмо томбулу и извлаче се бројеви. Тишина је и мирноћа, јер је свакоме „срећка“ у рукама, пак се нада „срећи“ — новчаној. Музика се на згодном и одређеном мјесту намјешта. „Чим момци устају, у коло се хватају“ сваки до своје драгане. Коло је „наплетено, навезено, окићено, зачињено“ а креће се „виловито, плаховито“ по свирци. Ојамо видиш наше домаће коло, амо опет дични Петровопољани у колу својему пјевају: „У Ивана господара“ и „Бранково коло.“ Никад досаде, никад умора, никад ставка. Сутон се хвата, те на растајак опомиње. Уређује се поворка и уз свирку ступа се на станицу. Ту је опет забава. Забавља нас пиротехничка вјештина пиротехничара Рабиса. Њекијем се ватрама чудимо и дивимо, њекијема се смијемо, а њекијех се страшимо. На слађујемо се у свирању, уживамо у пјевању. Ко не пјева — шета и од буљка до буљка попостаје да се пјесме наужије у тишини ноћној, у мирноћи свијета.

На станици су два влака, један да Приморје прихвати, а други Загорце. Улази се сваки за своју страну. Уз клицање једнијех и другијех влакови полазе. Настаје тајан. Чути је само клопотање жељезничкијех кола. Ја стадох да ухватим слику сајма. Отпочнем да својему друштву изнесем утиске своје; али осјећаје и мисли језик не хвата. Све утиске споје саберем овако: лијено, красно, дивно, величанствено како по сјају привеноме, тако и по слави народној и сјају спољашњему. А што је најутјешније, пред чимем има да заигра свако срце, јест ово: Ова је Видовданска слава, у овој нашој српској мутљавини, прославаена овако као што и треба, бива: у слози и љубави браћој, тихо, достојанствено, сјајно, запосно. И прослављајући овако, на овај начин, ову нашу славу, запечатимо, браћо, ту давашњу нашу љубав и слогу печатом Св. Лазара који нас је, као такове, око себе окунио и унапри-

јед, а то: печатом љубави, јединства и слоге, на му се са блаженоупокојеним пјесником помолимо:

„Кнес-Лазаре, божија угодниче,
Родо, вјере, храбри заочниче,
Штити вјеру, мило Српство своје,
Да те слави и на вијеке поје.“

В. К.

Мој друг

— Милош Ј. Ћирковић —

Било је то некако у зиму, у престоници, почетком месеца. У кући мог једног давнашњег пријатеља било је по-

звано на вечеру неколико присних познаника, заједно са госпођама. Жив разговор водио се дуж целог стола; говорило се о ва рошњим свакидашњицама и прелазило с предмета на предмет без икакво одређеног плана.

Што се вечера више приближавала крају и што су се чаше све већма празниле, то је говор узимао јачег маха и гласови се више уздицали, да су се само оближњи суседи могли разумети. Оне укочености и танке копрене углађености нестале: све се показивало у простој наготи својој, не трудећи се да се заогрне плаштом извештачености.

Од некуд скрепу се разговор и на неисцрпну тему о љубави. Нека постарија госпођа, којој је глас веома крештао, уског мрког лица и малих живих очију, које су лукаво и хитро прелазиле редом по свима нама, прихвати врло радо бачену рукавицу и отпоче, не заборављајући на ефекат, једну од оних обичних декламација које су тако просте и тако сродне са онима који су тешко у своме животу и једном осетили моћ и значај самих речи:

— Да, љубав је огледало душе наше, наше целокупне слике. Она нас диже у богове и преноси из колосека свакидашњег живота у другу, лепшу и вишу сферу, у сферу где се груди први пут тако бурно надимљу, где су речи сплетене па ипак тако јасне, где погледи исказују нов, дотле непознати свет. Целокупна се снага прене, чудна музика хармоније обузима све, и небо и земља и цео спољни свет изгледају тако примамљиви, чаробни, заносни... Без ње је живот ништа, једно неодређено сањање без икаквог плана и смисла, где часови глупо и тупо иду један за другим. Али како се тек осети човек при њезину ојају! Живот је тако јасан и провидан, да и мрачна ноћ сија светлије и од најсјајнијег дана; моћ расте, а дотле

В. СТЕВАНОВИЋ

СТАРИЦА

скривене снаге надимљу се и испољавају у најлепшим облицима. Јест, љубав је васцели живот, циљ самога живота и тешко ономе ко прође то сјајно доба, ту јасну и светлу пољану а крај ње се не заустави!

Кад заврши свој говор, погледа по нама и, видећи какав су утисак произвеле њене речи, задовољно се насмеши. Ми сви ћутасмо. Нико није налазио за потребно да одговори на тако ватрене и страшно брањене назоре, било што није имао оне топлине којом је говорница располагала, било што му је сам предмет разговора изгледао и сувише нелагодан да би се сад о њему могло говорити.

Од једном, тамо са дна стола, чу се јак глас некога непознатог који је дотле само ћутао пушио, испијао чашу за чашом и кога ја нисам ни приметио, јер бејаш најдоцније дошао. Тај глас као да беше рад наставити заподенути разговор; бар се то могло познати по оној пажњи с којом је предусрео речи свога претходника, и по сивим хладним очима које у овај мах засветлише нешто јасније и живље погледане присутне око стола.

— Ех да, госпођо, отпоче непознати једноликим тихим гласом: Ви говорите са толико одушевљења о тој ствари као да Вам је живот био усредсређен само у љубави (госпођа се приметно намргоди), те мени не остаје ништа друго но да увидим да је победа на Вашој страни. Али ипак, Ви ћете допустити да и ја кажем неку од своје стране, тим пре што нико од господе не хтеде то учинити. Знате ли Ви да свако правило има изузетака?

Беше неке пријатне топлине у томе гласу, неке чудновате снаге што к себи привлачи, да ја, и нехотице, заволах тога човека којему ни имена још нисам запамтио. Његова потпуна мирноћа, његов једнолик и неспрекидан глас, његова самоувереност у говору обратише много већу пажњу свију гостију.

— А то ће рећи? упита црномањаста госпођа у недоумици а очима прелете по свима нама.

— Мислим да сам рекао доста јасно, — одговори непознати. — Верујете ли Ви да ће сваки одобрити Ваше речи? Да ли се, збиља, сваки, по Вашим речима, осећао тако срећан, пачивши се већ једном из нехара љубави и проводећи безбрижне дане Дајниса и Хлоје? Или, зар је циљ живота већ постигнут самом љубављу? Мислите ли Ви да се и том дивном санку, који тако красно представите, неће јави са свим друкчије показати, наносећи поред нежних цветића и фино и неприметно трње?

— Варате се. Љубав је сила што чисти и освежава, и испред те силе ишчезава свака сумња у то што рекосте. Она ствара од получовека нежног заштитника, од окрутног тиранина најпокорнијег слугу. Живот у жене живот је срца, и она не може живети друкчије, па било то рђаво или добро. Па и сама туга, која кадшто из љубави проистиче, пријатна је и даље мами у све већу даљину.

— Како лепо рекосте! — прихвати непознати. — Треба само једном окусити од тога пића, па чему нам и сами богови могу позавидети, и онда шта даље? Зар већ крај: живот је достигао своју последњу тачку?

Црномањаста госпођа скупи лепе обрве, око усана јој заигра подружљив осмех, а главом махну као да хтеде рећи: „Ми се нећемо разумети!“ и кокетно забаци главу наатраг.

— Молим Вас, не разумејте ме погрешно, настави даље непознати. — Ви и сувише придајете значај љубави, за-

постављајући све остало. За Вас је она тачка преко које се даље не сме. Ни она сама није тога заслужна. Не замерите, али тек некако ствар није тако проста као што је Ви себи представљате

— Не, орце не може бити без љубави, упаде госпођа у реч. — Она је њему потребна као телу храна, као мозгу мисао, као покрет мишићима.

— Допустите да наставим, рече непознати не обраћајући пажње на госпођин испад. — Зар сте збиља толико наивни да поверујете у такву љубав као што је себи представљате? Благо Вама, онда сте Ви још у Аркадији! Мени је бар јасно да је прошло оно славно доба, кад се имало снаге и храбрости за праву и озбиљну љубав, кад се умирало са драгим именом на уснама; када се човек губио у љубави сваким делом своје личности и сваком мисли свога духа. Ми смо преживели, презасићени, госпођо. И у срцу, које је пуно ако хоћете и такве љубави какву Ви себи замисљате, има места и за друго осећање које ако није сама љубав, а оно је јаче са силом својих захтева, са последњим границама пожудне страсти Очекивати такву љубав, ничим неокаљану и вечну; замисљати себи блаженство Павли и Виргиније и сневати о поданости и вечности пожртвовања, имало би толико исто смисла, колико и тражити Аладинов живаљак Можда су моји погледи и сувише екстремни, али не заборавите да су они моји и да сам ја до њих дошао путем свога искуства. Ако допустите, кад је бар пошла реч о тој ствари, испричаћу Вам један прилично занимљив догађај који, ако неће нићи у прилог моме говору, неће ни на одмет бити.

— Разуме се, разуме се, додаде брзо госпа. — Ви сте жицу и сувише затегли, да не може бити а да то не говори човек који се о свему разочарао.

— О не! рече непознати. — Ствар се најмање тиче моје личности. Допустите ли да отпочнем?

— Почните, почните! повика неколико гласова.

Непознати баци поглед дуж целог стола, стресе пепео са своје цигаре, испразни чашу испред себе и оним истим једноликим гласом отпоче:

II.

„Биће томе скоро пет година. Завршивши гимназију у свом родном месту и поневши собом читаве товари испитане учености, дођем у престоницу и упишем се у правни факултет. Отац мој, пензионовани судија, беше човек прилично танкога стања, а поред све своје добре воље да наставак мојих студија отпочне у иностранству, морао се задовољити и тиме, што је у мени видео свога последника а у исто доба и продужење оног посла који је његов покојни отац засновао. Бојећи се зар, да се у тако великом граду не бих изгубио, јер дотле бејаш под непосредним окриљем и утицајем његовим, он је тек онда био потпуно умирен, кад ме је поверио неком свом староме пријатељу, још из доба ђаковања, који је имао, узгред буди речено, у неколико допуштења да нада мном води и као мали надзор.

Иван Николић (тако се звао пријатељ мога оца) беше већ човек у годинама, дуга зборана лика и веселих плавих очију које не знађаху друкчије погледати до мило и топло. Раније и он је био у државној служби, али стекши чин касационог судије и право на пуну пензију, он се повукао и користио благодетима свога рада, задовољавајући се потпуно својим делом, а то се задовољство огледало у сваком његову покрету. Устајао је раније (као и сви пензионари), пио каву и читао новине у одре-

ђеној гостионици, шетао по градском парку и разговарао са старим пријатељима, а у дванаест часова он је већ у својој великој старој наслоњачи мирно и безбрижно очекивао кад ће се слушкиња појавити. Према мени пак био је као према своме детету, коме увек ваља бити на руци, само што је ту своју пажњу брижљиво крио, бојећи се зар да ме тиме не увреди.

Он се оженно врло млад, али деце није имао, те је у договору са женом поћерио своју сестричину која је тада била у неком васпиталишту на страни. Жена Иванова, кратковида и доста говорљива старица, владала је њиме потпуно, располагала целим иметком, бринула се о ручку и вечери и пажљиво мотрила на млађе којима никад није веровала. Који ће капут Иван Николић обући, који ће шешир метнути или коју ће материју узети за своју нову одећу, — о томе бринула се она редовно, трудећи се да јој муж не буде изван осталих људи...

— Али Ви сте нам обећали занимљив догађај! прекиде приомањаста госпа: А шта то значи? Ви хоћете да сте и сувише опширни!

— Стрпљења само, госпођо! рече непознати. — Све ће бити на своме месту. У осталом, ако је господи досадно, ја ћу бити краћи са својим рефлексјама.

— Наставите само! прихвати смо неколицина.

— ... Преда мном је стојало ново отворено поље, поље раагранатијега живота у коме сам се ја са свим губио. Обрвни се у средини, која је за мене била више мање terra incognita, могао сам тек тада увидети, како сам у многим стварима потпуни незналица и поред онолико пакљуканог школског знања. На коју се страну ваља окренути, којом ли стазом поћи? Слободни смо, сами се умемо управљати. Ваљало је окусити од тога пића што се зове „слобода младих грађана“, слобода за којом тако жељно куца орце младога ђачета у последњој години гимназијског живота. И од нас, који смо дошли из унутрашњости, добра половина почела је у брзо пропадати, јер је по готову била без икаквих материјалних средстава; док она друга половина, која небрижљиво очекује свакога месеца приличну суму у упутници од куће, херметички се стаде затворати у каване, где је губила не само своје драгоцене време и лако добивени новац, већ и своје здравље. Искључена тако, својом кривицом, из колосека јавног живота, не упустивши се у студију најобичнијих ствари, petitio qua non за млада човека, створила је себи друго екстремно стање пуно толике неуглађености, толико несигурних покрета, да на сваком кораку осете свој бедни положај и презирање од стране каквог незрелог потпоручника, допуштајући чак и најзатуцанијим онскурантима да се испољавају својим уображеним слободњаштвом, до чега је њима стало исто толико колико и магарцу до славујеве песме.

Истина — пред којом ваља застати и поклонити јој много веће пажње. И док се у тај велики храм долази са великим и племенитим замислима, после неколико рђаво испалих покушаја нада се губи, не верује се у своје силе, подобност пропада и свршава се током најобичнијих правила. Дата нам је свака могућност; у нашој власти лежи свака тежња ка добру и напретку, па ипак, ипак нама недостаје...

— Оно што Њекрасов вели:

„Вы ище не вѣ моглиѣ, вы живы,

Но для дѣла вы мертвы давно!“

Додале неко са врхстола. —

— Са свим тако! У осталом, и ја као млад човек нисам се издвајао из тога реда. Ја сам живео, па ипак, мене је и сад вукло нешто у напред, у неку независну даљину; младишке спутане силе тражиле су себи излаза, а звуци, што су потресали моју душу, беху живот и рад. С тога није ни чудо, што сам се у толиком друштву осећао тако усамљен, тако жалостан и бедан, да сам и сам себи био одвратан. Сањајући и проводећи време у нераду, ја сам као тешки болесник очекивао, неће ли се зар с тим прекршити, да наступи тренутак што ће пробудити заспале силе и повести другој, бољој и светлијој стази, и ако већ ноге корачају траљаво и уморно тело тражи одмора. У моме животу светлуцао је, као она бледа пруга на истоку, слаби зрачак наде, одржавајући тако живот у кретању...

Једног врло лепог пролетњег јутра, кад се природа већ почела будити и осмехивати првим свежим и љупким осмејком, беше Иван Николић необично весео. Тако расположен уђе у моју собу.

— А Ви већ радите! рече он смешећи се после првог поздравља. — Узнемирићу Вас, истина, али свеједно: нећу бити дуг.

— Молим, молим! отпочех ја.

— Данас ћемо добити госта. Моја поћерка долази вечерас из васпиталишта, где је већ четири године. Неће нас више остављати! рече а лице му се озари радошћу и око усана заигра благ осмех. — Али што је то умњато створење! Видећете већ. Ми је тако волимо, и ја и Мара, као своје рођено. Шта ћете, није наша крв, али се ни од своје крви не може боље пожелети. — А шта Ви то радите? рече гледајући моје разбацане табакер Римскога Прага. — Табаци, табаци, докле ће нас тиме ваљвати?! Збогом, мој драги, па вечерас изволите. Немојте околицити; Ви знате већ, навикли смо се један на другог, рече смешећи се и сав радостан изиђе из собе.

Морам Вам признати да ми је после тога душу обузела читава збрка нејасних осећања. Старао сам се да тој новости не поклоним никакве пажње или бар пажњу обичне радозналости, па ипак пред очима ми је непрестано лебдела; а душа, иначе оклона сањању, стварала је красну слику непознатог госта, чија се лепота дала видети и из она дватри дагеротипа, и као дивна и далека свирка мамла у све непознатије царство снова. Ја сам мислио да је настао светли тренутак, тренутак који ће учинити преображај у целом животу, тренутак који ће раскретити са прошлошћу и живети само будућношћу. Ја бејех (зашто бих крио истину) већ у напред заљубљен и та сумња, пенујући се до висине пријатнога страха, помешана уз то са драгом извесношћу, стварала је онојне и заносљиве снове, дражећи тако крв и чула до највећег степена...

III.

Најзад дође и тај тренутак. Више него икада ја сам осећао потребу да будем усамљен. И ако ми се увек допадало да са добрим Иваном Николићем проведем који час више, слушајући његово добро и тачно суђење о свакој важнијој ствари, данас сам се радије повукао у своју собу, да не бих њихов узани породични круг узнемиравао својим присуством. Али моја намера беше осујећена. Тек што седох, а слушкиња већ дође и јави да се стари господин веома љути, зашто не идем к њима и да им свакако одмах одем. Шта сам могао чинити но да пођем по његову позиву и против своје воље.

Лагано отворим врата и уђем унутра. Иван Николић седео је као обично у својој наслоњачи; на прозору сто-

јала је девојка од својих двадесет година, коју сам ја само са стране могао видети, јер је она с напрегнутом радозналешћу гледала некуд у даљину. Прићох ближе да се представим, али ме спонаде неки непојмљив страх, нека неодређена зебња, као да ће се све срушити над мојом главом, те и нехотице зажелех, да ми је да сам далеко одавде... да што дуже задржим ону слику што се предатном указала, јер абиља веровах да сам најдивнији сан уснио. —

То беше једно од оних лица чије црте остају дубоко урезане и онда, кад га нестане; једно од оних лица, којему се ништа не може одбити и које се при првом сусрету јавља као господар своје околине. Лепота њена није била само у правилности црта, но много више; она је избијала из ојаја очију, из ненадног покрета главе, из благог смешена фино изрезаних усана, из одмерених и грациозних покрета, — једном речи, на њој беше нешто што је душу освајало на први поглед и уљудкивало у слатке снове. Чело узано и засењиво бело; нос правилан и са крајевима што фино уздрхте; кад јој је лице обично меких је црта, са осмехом благим; али постане ли лице озбиљно, онда се око крајева њених усана показивала чудновато оштра црта која показиваше сав трагизам њене душе; брада округла а образи бледи и нешто мршави. Али очи, оне се никад не могу заборавити. Дубоке као бесконачност; испод дугих трепавица и смело повијених обрва, чини ти се гледају некуд у даљину, севајући хладним блеском, те од тога цело лице добива некако оштар израз; или се часком распаљују некако изазивачки, те сваки нервић задрхти. Од очију, од лако забачене главе, од једрих и правилно развијених груди, од целог њена бића, вејао је неки примамљиви дах, дах што је опијао и заносио а којем се слаби човек није могао одупрети...

— То је лепо од Вас, драги мој! рече старац смешећи се врло благо. — Већ сам и сам помислио да Вам дођем, јер нам је необично без Вас. Нашто повлачење, ми смо стари знанци. А где је Јелица? Ходи ближе, драга моја. Да Вам представим свога госта! И ту старац рече оба имена. Пошто су се повлони и с једне и с друге стране измењали, настави Иван даље: — Ја сам јој већ у напред рекао да неће бити сама, без друштва, јер ми смо већ остарели. Да, да, толико година, ћери моја, а ми се добро и не видесмо. Па бој се, можеш бити и нерасположена, јер наш монотони живот и сувише олуђара од живихности твојих пријатељица.

— Али ја те уверавам, драги ујаче, да се с те стране немаш чега бојати, рече Јелица. — Ја осећам да ћу овде бити много срећнија. Зар, у осталом, нисам у кући оних што ме гледају као своју кћер, зар ме ујна не предусрета као какво дете којем треба сваку жељу испунити?

— То је истина, ћери моја. Али ти већ знаш, бојим се да нећемо моћи много што за тебе учинити, што ће се теби допасти. Ми смо стари већ, може ти и досадно бити без твојих другарица.

— Опет Ви окрећете стару песму, рече Јелица благо и лако се осмехну. — Али реците ми, како може бити досадно ономе који има шта да ради. Само се беспосличари могу жалити на досаду и дуго време.

Врата се лагано отворише и кроз њих, достојанствено ступајући, уђе стара госпођа, носећи пун послужавник слаткиша.

Свако је на свој начин гледао да топло предусретне много госта, чија љубавност није могла а да на први мах човека не придобије за себе. Она је била тиха и сло-

бодна а тон самоуверености давао јој нове, невиђене дражи. Иван Николић поче говорити о користима доброг васпитања; она се не ограничи само на голе фразе и обичне усклике, но разви читаву теорију о системама које се тада гонише. Ја споменух како музика благодетно утиче и душу облагорођује. Она седе за фортепијано и поче свирати најсложеније фантазије Шуманове. Стари домаћини беху њоме усхићени; одговараху заједно на њена питања а претрпаваху је својима. Старица је једнако жмиркала својим малим очима, правила се озбиљна и буд зашто значајно климала главом и свакоме ишла у повлад. Доцкан у ноћ разговор се прекиде и ја се повукох у собу.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Пас и вук

(А. Петефи)

I
а пољу је цича-зима
Пуна грозе, пуна јада;
А са неба натуштеног
Снег са хладном кишом пада.

Ал' шта мари? Топли кутак
У део је нама пао.
Што нам га је у свом дому
Милостиви госа дао.

Глад проклета нас не мори,
Јер док госа за се има,
Остануће макар мрва
И његовим верним псима.

Оно, абиља, и бич кашто
Из бунде нам буве тресе.
Ал' шта мари? — Псећа кожа
Све отрпи и поднесе!

Али када туча прође,
Лепши нам се часи ближе:
Верно псето смерно пужи
И свом госи — ноге лиже!

II
На пољу је цича-зима
Пуна грозе, пуна јада;
А са неба натуштеног
Снег са хладном кишом пада.

Пустара је љуто хладна,
Сем нас нигде никог није;
Нигде жбуна да нас чува,
Од пропасти да нас крије.

У пећини глад је грозна,
А у пољу зима клета...
Глад и зима! Страшни ловци,
Најстрашнији оног света.

С њима још и зрно врело,
Што га створи пакло прави.
Због њега се често пута
Снежно поље окрвави.

Да, гладни смо, промрзнути,
А зрно нас у смрт води;
Ал' нас једно теши само:
Бар живимо — у слободи!

С НЕМАЧКОГ Р.

Бура

Л. Н. Толстој

Лонило се сунце западу и косим врелим зрацима пекло ми је врат и образе; није било могућно додирнути вреле крајеве колске; путем се подизаше густа прашина и испуњаваше ваздух. Не беше ни најмањег ветрића који би је односио. Испред нас, на подједнаком растојању, мирно се покретаху високи, прашљиви сандуци колски са ручним кучерима, иза којих би се по каткад угле-

дао бич којим

је махао кочијаш, његов шешир и Јаковљева капа. Ја нисам знао шта да радим; ни поцрнело од прашине лице Влађино, који поред мене дремаше, ни дугачка сенка наших кола која, под косим углом, јураше за нама, није ме ни мало забављало. Сва моја пажња била је обраћена на стубиће који обележавају врсте које сам ја издалека онажао, и на облаке, што пре беху разасути по небесном своду, а сада се, добивши злослутне црне сенке, скупљаху у велику црну масу. По каткад се у даљини разлегаше грмљавина. Ова последња околност, више од свега, појачаваше моје нестрпљење да што пре стигнемо на станицу. Бура је будила у мени неописано тешко осећање туге и страха.

До најближег села било је јоште десет врста, а велики угасито мрки облак, који је дошао Бог зна одакле, и ако не беше ни најмањег ветрића, креташе се према нама необично брзо. Сунце, облацима још не заклоњено, бљештаво је осветљавало његову мрачну

фигуру и сиве крајеве који се спуштаху од њега до самог хоризонта. С времена на време у даљини севне муња и зачује се слаб звук који се поступно појачава, приближава и прелази у непрекидана котрљања што обузимаху цео небесни свод. Василије се движе с кочијашког седишта да подигне запрегу на колима, кочијаша навлаче кабанице и, скидајући капе, крсте се при сваком удару грома; коњи фрчу и жудно увлаче у се свежи ваздух који се због блиске буре осећа, а кола јуре брже по прашљивом путу. Мене обузима нека тегоба и осећам како ми крв по венама брже струји. Већ предња облаци почињу заклањати сунце које провирује последњи пут, осветли ужасно мрачну страну

хоризонта и сакрива се. Сва се околина намах измени, доби мрачан карактер. Јасикова шума задрхта; лишће поста некако мутно беличасте боје која се јасно издаваше спрема загасите основе облака, зашуми и поче се покретати; заљуљаше се врхови највиших бреза, а праменови сухе траве полетеше путем. Плискавци и белогруде ласте, као да намеравају зауставити кола, лете око њих и пролећу баш испред коња; враве, раширених крила, лете по ветру укусо; крајеви кожне запреге почињу се дивати и проциштати нам таласе влажног ветра и размахујући се ударају о колске сандуке. Муња сева чисто у самим колима, засењује вид и тренутно осветљава сиво ишарану чоју и Влађу који се прибио уз крај. У том тренутку над самом главом разлеже се величанствена грмљавина која

као да се подизаше све више и више, шире и шире по огромној спиралној линији, постепено се појачаваше и пређе у заглушан тресак од кога се и нехотице дрхти и дисање удржава. Гнев Божји! Колско је појавије у тој простонародној мисли.

Точкови се брже и брже окрећу; по леђима Василијевим и Филишовим, који нестриљиво помахује удама, примећујем да се и они плаше. Кола се нагло напниже спуштају и лунају по дашчаном мосту; ја не смем да се покренем и сваког минута очекујем нашу општу погибао.

Грр! зачу се у близини и ми бесмо принуђени да се зауставимо на мосту, не гледајући на непрекидне, заглушне ударе грома.

Нагнувши главу крају кола, а задржавајући дисање и куцање срца, без наде пратим погледом дебеле црне прсте Филишове, који полако удара бичем или притеже коњске канине, ташући његова дланом и држањем од бича.

Немирна осећања туге и страха повећаваху се у мени са појачањем буре; али

В. СТЕВАНОВИЋ

ИЗ ТОПЧИДЕРСКОГ ПАРКА

над дође онај тренутак тишине, који обично претходи највећем бесу буре, та осећања дођоше до таквог степена, да бих ја, кад бих се само на четврт часа продужио то стање, умро од узбуђења. У исто време појави се испод моста у прљавој, изрешетаној кошуљи, неко човечје створење, са ругавим, безизразним лицем, голом, остриженом главом која се тамо амо климаше, кривим, мршавим ногама и некаквим црвеним земљастим топаљком место руке, који он пружи право колима.

„Ба-а-шка! убо-го-ме Христа ради!“ завуча болестан глас и просјак се при свакој речи прекрсти и поклони. —

Не могу описати осећање ужасног страха који ме беше обузео тог тренутка. Коса ми се дигне на глави и очи бесмислено плашљиво оставише се на просјаку....

Василије, који је на путу радо давао милостињу, показиваше Филипу како да утврди руду, и тек што је све било готово а Филип скупљајући уаде скочи на седиште, и поче баратати руком по џепу са стране. Тек што се кренусмо, засењива муња тренутно испуни ватреним блеском сву околину, коњи се зауставише и, без најмањег временског размака, за муњом дође такав ужасан заглашан тресак, да би рекао: сруши се над нама небески свод.

Ветар све силнији: гриве и репови коњски, шињел Василијев и крајеви кожне опреме на колима, добијају један правац и лелујају се од таласа помамног ветра.

На кожно колено покривало паде тешка, крупна кишна капља.... друга, трећа, четврта и одједанпут као да задобоша над нама а свом околином зачу се равномерни шум кишних капљица. По покретима Василијевих лаката опазих да дрешу кесу: просјак продужујући крстити се и клањати трчи око самих точкова колских, који тек што га не прегазе. «Дај ради Христа.» Најзад бакарни грош пролете мимо нас а бедно створење, грчећи суше удове у скроз провислој кошуљи, љуљајући се од ветра, у недоумици се заустави напред пута а потом ницезо из мојих очију.

Коса киша, гоњена силним ветром, лила је као из кабла; са снажних Василијевих леђа текли су млазони у локву мутне воде која се накупила на прибору. Прашина, сабијена најпре у капљице, претварала се у житко благо које су точкови месили: одмицали смо сворије а по блававим вагашима потекоше мутни потоци. Муња је севала шире и слабије а удари грома већ нису били тако громки због равномерног кишног шума.

Киша постајаше ситнија; маса облака разделяваше се у таласасте мање облаке, који су били светлији тамо где је морало бити сунце, и кроз сивкасто беле крајеве облака угледа се делић јасног плаветнила. Одмах за тим боја-живи сунчани зрак већ је блештао над барама по путу, у ситној, као кроз сито пропуштеној, киши, и у опраној, светло зеленој трви поред пута. Црна маса облака застире противну страну небеског свода, али ме већ више не плаши. Ја аналишем неописано радосно осећање паде на живот, које убрзо замени тешко осећање страха. Моја се душа осмехује баш као и освежена, обеселела природа. Василије откопчава огрлицу на шињелу, скида капу и отреса је. Влађа свлачи запрегу: ја се измолих из кола и жедно удисах освежени мирисани ваздух. Блештави мокри куџери и колски саидуци покретаху се пред нама; леђа поњска, задњи хамови, уаде, шиње на точковима — све је мокро и блешти на сунцу као да је лаковано. С једне стране пута — непрегледно поље, којегде испресецано плитким јаружицама; блештаво од мокре земље и зеленила, прбствре се као угасит њилим до самог хоризонта; с друге стране — јасикова шума, прошпарана лесковим и глоговим шинрагом, стоји као у изобилју среће — не покреће се, већ лепо роши са својих умивених грана светле кишне капље на сухо прошлогодишње лишће. Са свих страна вију се шеве са веселом песмом у брзом лету; у мокром цбуњу чује се ужурбано кретање малених птичица, а из средине шуме допиру јасно кукавичини звуци.

Тако је заносан овај дивни мирис шумски после пролетње буре, мирис бреза, љубичица, трудог лишћа, смрчкова, глогова, да не могах остати у колима већ скоких

с подвожњика и потрчах ка цбуњу па, не пазећи што ме засина кишним капљицама, кидам мокре гране уцвела-лога глога, ударам се њима по лицу и опијам се њиним дивним мирисом.

С РУСКОГ ПРЕВЕЛА

М. М.

Сељак

(Биргер)

Ко си ти, о, ко си, аго дрски,
Да ме тако твоји коњи мрски
Ногам газе као робље црно?

Ко си, аго, да у месо моје
Твој пријатељ — жедно пашче твоје
Зуб и нокте забуда отровне?

Ко си, ко си, низ усјеве оне
Да ме смију ко звијер да гоне
Хајке твоје и хртони твоји?

Ти усјевн, што их твоје чете,
Твоји коњи и хртони штете,
Мој су, аго, љеб којим се храним!

Ти нијеси код рала и бране
Ту у зноју проводио дане —
Мој је то труд, мој зној, моје муке!

Бог те створи, ти Бога не знадеш,
Бог благослов сирема а ти крадеш,
Тиранине, не било ти трага!...

Мостар.

АЛЕКСА ШАНТИЋ.

† Соломон Аугуст Андре

— БИОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ И ЛИЧНЕ УСПОМЕНЕ —

(Ј. Стадлинг).

Иако се смело Андреово подухеће може осуђивати — било само путовање или његов илај у опште или појединости његове — нико, мислим, неће одрећи Андре-у и његовим пратиоцима признање, да беху бар храбри људи. Неки ће још даће ићи, те ће рећи, да и ако сама експедиција буде осуђена — чега се на жалост треба и плашити с јаким разлогом — ипак се она не може назвати потпуним неуспехом. Један врло чувени научењак, ауторитет у арктичким питањима, рече ми укрлатко ово: „Ма што се износило о судбини Андре-а и његових пратилаца, ипак ће њихово смело путовање по арктичким регионима означавати почетак нове ере у историји арктичких региона. Јер аеронаутика ће се показати, ако се и даље поправи и усаврши, као најбоље,

и ако не и једино, средство за испитивање непознатих арктичких предела.*

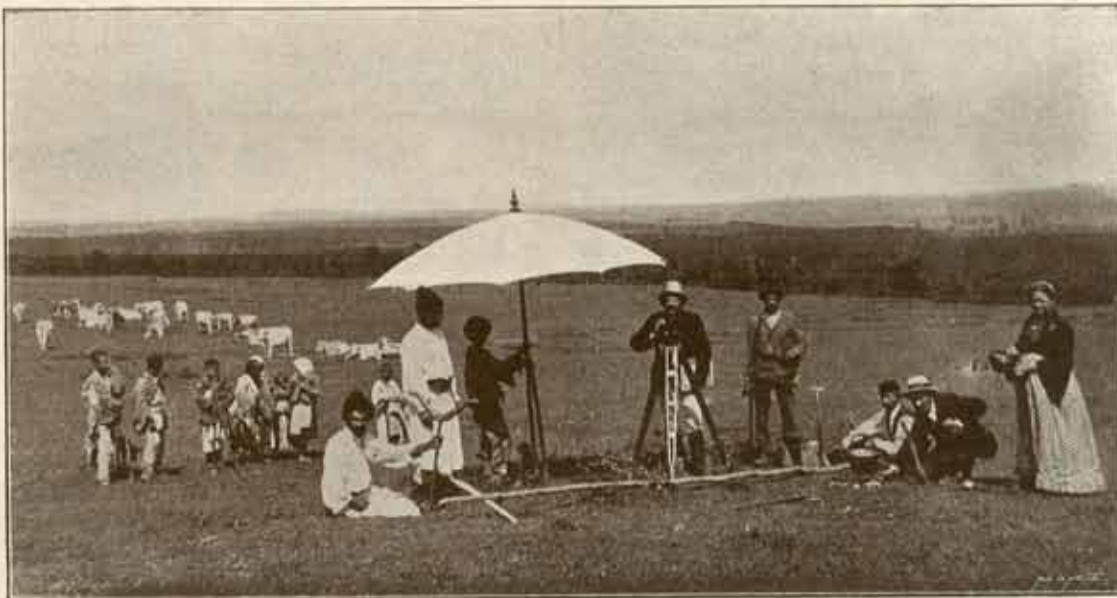
Соломон Аугуст Андре рођен је 18. октобра 1854. у граду Гренуи у провинцији Смаланди, која је позната са свога неплодног земљишта, сликовног карактера и благостања обдареног и здравог становништва, из чије су средине изашли: велики ботаничар Ливе, песник Виктор Ридберг и др. — С. А. Андре још у свом раном детињству показивао је јаку индивидуалност и нарочиту љубав за опите и чудна подухећа која су била увек карактеристична за њ.

У својем детињству никад није марио да се игра са својим друговима, пошто је игру сматрао за „глупост“; претпостављао је забаву с разним опитима и „проналасцима“, или шетњу у слободном ваздуху, где је веома радо ловио. Како је већ у десетој години био веома вешт клизач, често се виђао тај срчани и здрави дечко како, прекрстив руке на леђа, на клизаљкама слеће у највећој брзини са залеђених стрмих брегова.

Већ је у младости показивао праву искреност и непоколебљиву часност, што је и било главна црта његова карактера; а у друштву чврсту вољу, са чега га другови нису баш марили.

вођења топлоте разних горива која се у Шведској употребљују. Његова расправа о том предмету, објављена у списима Краљевске Академије Наука, била је пре класичног Пеклетова дела главни извор нашега знања о томе.

За време 1882. и 1883. године учествовао је Андре, по налогу шведске владе а под управом Др. Н. Екхолма, у метеоролошким експедицијама на Шницбергу. Овде наводим из једног од његових писама (професору Даландеру у техничкој школи у Штокхолму) место које показује, како је Андре марљиво радио на Шницбергу: „Сад сам остале радове предао другима, а себи сам изабрао, као специјалитет, атмосферски електрицитет. Два пута се у сату (пре и после обавезних посматрања) редовно врше електрометричка посматрања, тако да ће на крају времена бити од прилике 12—15.000 посматрања, која дају напон атмосферног електрицитета у апсолутној мери. Посматрања се, разуме се, обрађују, те ћу моћи утврдити да овде има дневних и годишњих периода. Максимум последње био је почетком маја, дакле доста доцније по у јужним крајевима, где он пада, као што је познато, у фебруару. Дневна периода показује овде, као и у јужним крајевима, два максима — у јутру и у вече — од којих је овде и сам последњи врло велики. Метеоролошки фактори осећају се врло јако у облику т. зв. месечних кривина. Посматрао

Ф. ШИСТЕК

НА РУДАРСКОМ ТЕРЕНУ

Пошто је свршио основну школу у месту рођења, послаше младог Андреа у Јенксингерску гимназију. У обема школама напредовао је веома брзо. Као пример дрских мисли, које издају жустру крв у Андреовим жилама, вредно је споменути, да је тај дечко, док је био у поменутој гимназији, једног зимњег дана сасвим изненада бауо кући на велико запрепашћење својих родитеља, претрчав клизаљкама велико Ветериско језеро, при веома сумњивом стању леда.

После свршене гимназије оде Андре у Штокхолмску техничку школу коју 1874. сврши као инжењер.

Живећи неколико година као инжењер по разним Штокхолмским механичким радионицама, крене се Андре 1876. године у Здружене Америчке Државе да посети изложбу у Филаделфији. Али, пошто су му ередства била врло скромна, био је тамо прво обичан радник а доцније инжењер у једној секцији изложбе, студирајући при том марљиво њено техничко одељење.

У јесен 1876. године, вратив се у Шведску, бавио се Андре опет као инжењер по разним механичким радионицама све до 1880. године, када доби за неколико година место асистента за физику у техничкој школи у Штокхолму.

За то време вршио је, на предлог Краљевске Академије Наука, врло ваљана испитивања о подобности спровођења топлоте разних горива која се у Шведској употребљују.

сам промене атмосферског електрицитета нарочито при бурама, те и ако нема доста материјала за опште закључке, ипак се надам да сам у расправи, коју о овом предмету пишем, тачно утврдио једну или две најважније особине које карактеришу поделу електрицитета у једном потпуно развијеном барометарском минимуму.*

Ова посматрања о атмосферском електрицитету једина су у својој врсти, која су вршена у арктичким (северним) регионима, а у толико су и од веће вредности.

За Андреа је био карактеристичан један опит који је извршио на себи самом за време свога бављења на Шницбергу. Да би извео дејства непрекидне зимње ноћи на снагу вида и коже, затворио се Андре, петнаест дана дужи но његови другови, у један мрачан простор, да би његови другови, с помоћу своје опет повраћене нормалне снаге вида, могли тако вршити посматрања на њему.

1889. год. буде постављен Андре за инжењерског шефа у патентном одељењу, место, на коме се бавио све до свога славног лета ваздушном лоптом „Орао“ у познате краје.

Према Андреовим изјавама Др. Екхолму и другима, јавила му се прва идеја, да предузме ваздухопловну поларну експедицију, 1876. године у Америци, где се познаваше с неким чувеним ваздухопловцем. Међутим сам Андре није

ништа покушавао пре 1882. године, када је тек предузео своје прво пењање с једним извезбаним ваздухопловцем.

Пошто је добио из једног јавног фонда (фонд за успомену Ларса Хиртаса) 5000 круна за набавку ваздушне лопте, и субвенцију Краљевске Академије Наука, поче Андре читав низ најинтереснијих путовања (у главном, нових) на својој ваздушној лопти „Свеа“, при којима је, снабдевен најсавршенијим апаратом и метеоролошким инструментима, вршио врло значајна атмосферска проматрања, а уједно и увео у ваздухопловство употребу „репа“ на ваздушној лопти (опруженог конопца), с помоћу кога је био у стању да лопту управу 30—35° у страну од ветра правца. При тим путовањима ваздушном лоптом, која је Андре већ сам вршио и лопту врло вешто водио, прешао је два пута Источно Море, један пут од Штокхолма ка Финској, а други пут од Готенберга ка Готланду.

Фебруара 1895. предаде Андре Краљевској Академији Наука свој план, како мисли да доспе ваздушном лоптом до северног пола. Историја овог смеог подухвата и сувише је позната, те није потребно да се овде још једном понавља.

За све време, од свога повратка из Америке до јавног објављивања овога плана о предузећу експедиције ваздушном лоптом на северни пол, налазио је Андре, поред својих сталних чиновничких обавеза и припремних студија и опита за намешлепу експедицију, још времена и да се живо и истински заинтересује о разним јавним приликама. Тако је израдио, као члан Штокхолмског градског савета, поред осталог и један план за грађење подземних улица у Штокхолму, који није још ни до сада остварен. Такође се бавио и о питањима о поправци економских и моралних прилика радничког staleжа, практичним васпитањем дечака и девојака и т. д. О последњем питању писао је неколике чланке по новинама и држао предавања о томе.

Андре је, као необично уздржљив радник који је у начину живљења врло строг и без многих захтева, уредио своје радне часове као сат, и ништа га није могло пореметити у његову утврђеном реду. Рано у постели и рано из ње, обична храна и много кретање по слободном ваздуху — то је било његово златно правило које га је и одржало у добром здрављу и оспособило да може радити 12—15 часова. Од 1895. године, за време последњег припремања за експедицију на северни пол, радио је Андре често до у дубоку ноћ. Никад није учествовао у забавним друштвима, изузев нарочите прилике када је морао. Он сматраше живот и задовољства друштвена за једнострану и узалудну. Никада није играо н. пр. карата; међутим врло радо билијара, јер та игра вежба око. Никада није пушио, нишпио алкохолна пића, осим при нарочитим приликама и јавним здравницама. Није ни играо, а у позориште је ишао врло ретко. Напротив, волео је телесна вежбања у слободном ваздуху, такође слаткише и малу децу, с којима се врло често играо као какво дете.

Као што је већ горе речено, живо се Андре интересовало о питању жена, те је држао предавања и писао чланке по новинама о практичном васпитању девојака, али никада није ни помислио да сам заснује породицу. Повине су свакојако проносиле глас, да је Андре „тајно верен“, пре но што је био предузео експедицију, али то се све и свршавало на томе. Једна од Андреових сестара вели у једном писму:

„Ми, његове сестре, говорасмо му често, пошто је осигурао материјални положај, да се жени и да заснује своју кућу. Али је он био добро заштићен од Купидових стрела. Оштар критичар и човек, који се у највећој мери брине за своју слободу и самосталност, није хтео никако да се стави у окове брака. Не да је жене мање ценио или да их је држао за мање обдарене од људи — баш на против. Он је био за добро васпитање и разумну еманципацију жена; али је сматрао садање васпитање жена из виших редова у целој Јевропи за наопако, а начин живота, који је отуда долазио, за погрешан и неприродан, те је радије хтео да прими борбу са страхотама поларног света, него да се и усуди да ма и једну једину модерну жену преображује по својим идеалима!

То знатно наглашавање његове индивидуалности ограничавало се каткад на упорност, или узимане и друге

облике који га не спријатељише са извесним круговима и сувише осетљивих живаца.

Неки од Андреових критичара пребацили су му, да је допуштено новинама да и сувише објављују његове експедиције. У једном разговору са мном о тој ствари, рече Андре: „Шта хоће? Мени је потребна помоћ публике за моју експедицију, а публика, која прилоге за њу даје, има и право да зна о њеним појединостима. Кад посредницима дајем жељена обавештења, — куде ме, а кад се устежем да посреднике примим, — опет ме куде... Најбоље је радити што дужност налаже, а људе пустити да говоре што хоће“.

Лето 1896. г. било је велики испит за Андреа. Није то био лак посао: наћи згодно станиште у овој необично дивљој земљи, удесити цинковску зграду за ваздушну лопту и т. д., јер страшна олуја овакав посао веома отежава. Сви ти претходни радови захтеваху много времена, јер око две недеље дуваху непрестано врло повољни ветрови. —

„Колика штета“, рече ми Андре при једном заједничком излету: „колика штета, што нисмо готови да се попнемо при овом одличном ветру! Тако повољне прилике не могу се вратити кад будемо спремни за пењање. Овај постојани, јаки јужни ветар однео би нас вероватно далеко на север“.

Андреова страховања показаше се, на жалост, као истинита. Доцније, кад су припремања била завршена, не дођоше никада више тако повољне метеоролошке погодбе које би пењање експедиције оправдале.

Међутим, бављење на Шпицбергу за време лета 1896., не беше без успеха, јер се цело време енергично и успешно проводило у разним испитивањима научних радова.

Ипак Андре и не помишљаше да се мане свога плана, и примивши по својој повратку (из Шведске) од својих ранијих заштитника (краља Оскара II, барона Оскара Диксона, Алфреда Нобела и др.) потребну новчану помоћ, журио се са припремањима око поновног подухвата експедиције у идућој години. —

Пошто је чувени научењак Др. Н. Екхолм, који је требало да с кандидатом Н. Стирибергом прати Андреа на ваздушној лопти, дошао до закључка: 1) да се непробојност лопте показала мања но што беше предрачунато, те вероватно неће издржати у лету више од 17 место 30 дана; и 2) да се израчуната брзина лоптина, због великог трења лоптина репа (које се показало знатно веће, него што је било оцењено) приметно мора редуковати и т. д., то он предлаже Андреу, да те сметње уклони; а покојни Алфред Нобел нудио се Андреу да плати трошкове за једну нову, већу ваздушну лопту, и оставио му је да стару прода. —

Андре међутим хтеде да стару лопту у неколико увелича; да њезе шавове превуче jakim свиленим трацима; да је премаже и т. д. На то одступи Др. Екхолм од експедиције а његово место заузео млади инжењер *Кнут Френкел*.

Ја нећу уловити у појединости тога размислажења у мишљењу Др. Екхолма и Андреа. По моме мишљењу треба само сажаљевати, што Андре није примио Нобелову понуду, и што није пристао да се нова лопта начини, која би се показала непробојнијом но што је била стара.

С друге пак стране лако је разумети, зашто се Андре, који је годинама трошио свој силни рад на појединости онога плана у који је поуздано веровао, противно чврстом вољом и смелим подухватним духом да предузима друге промене сем оних које је сматрао за апсолутно потребне.

По доласку на Шпицберг у лето 1897. нареди Андре да се лопта напуни ваздухом и да јој се шавови поново превуку да би постали сасвим непробојни. Затим је испуни течним материјама. Из тадањих посматрања увидело се да губитак у гасу, за време првог дана после пуњења, није био знатан; али доцније беше приметно већи.

Овога пута припремања нису трајала дуго; последњих дана месеца јуна беху већ завршена.

За то време, док се чекало још само на повољан ветар, биваше Андре сваки даном нестрпљивији.

„После толиког рада и трошка“, рече ми једном почетком јула: „био бих заиста преварен, ако не би наишли још у овој години повољни ветрови; али не бих се никако ни пењао при неповољним приликама, само да бих избегао куђење јавног мишљења“.

Недељу дана доцније, ноћу између 6. и 7. јула, беше на Андреа ред да стражари код зграде за ваздушну лопту. Ја проведох ноћ с њим. Поче да душе снажан јужни ветар и ускоро се претвори у прави олуј који прећаше да ће оборити огромну зграду (85 стопа високу) и попети лопту без путника у даљину. Радили смо с великим напором целе ноћи, намештајући на згради подупираче и ковоце, и штитећи лопту од олујних оштета. Још чујем оштри Андреов глас, како одјекује кроз фијукање олуја, када је са скела давао људима наредбе.

Сутрадан олуј мало попусти и Андреови пратиоци беху пуни нестрижења за пењањем. Али обзирјући се на неповољна барометарска показивања, као и на нестални карактер ветра, Андре се бојаше да да престанак — и заиста на срећу, јер ветар у скоро преста.

Неколико дана после поменутог олуја изгледао је Андре као да има неки предосећај о близини свога поласка.

„Мислим“, рече ми: „да ћемо после овог олуја ускоро добити повољан ветар“. А у разговору с капетаном Сведенборгом рече Андре, у вече пред свој полазак:

„Више се ни мало не плашим, да нећемо бити у стању попети се. Осећам, да је час нашег путовања већ ту“.

11. јула 1897. устадох рано у јутру и осетих да ветар са југа дјше. Пожурих згради ваздушне лопте, и ту нађох Андреа како прегледа лопту и остало што је потребно за експедицију, при чем час по час погледаше на барјачић, утврђен на врху оближњег брега, за означавање ветрова правца. Пошто смо се поздравили, рече мирним гласом: „Гледајте, да голуби-писмоноше буду у својим корпама, и да су готови за случај пењања“.

„Шта ћемо с двоје младих голубова, који су тек прошле године угледали света? Зар нису и сувише млади да се и они понесу у ваздушној лопти?“

„Али изгледају сасвим свежи и весели; метните и њих, могу нам затребати“, одврати он.

Тада нисам ни слутио, да ће један од тих младих голубова, метнув свој живот на коцку, ускоро донети до данас последњу вест о Андреу и његовим храбрим пратиоцима.

Неколико минута доцније умоли ме Андре, да га на своме чамцу одвезем к лађи, где је наредио својим пратиоцима да у току једног часа посврнују своја лична припремања за пењање. Кад је и тај час прошао, би одржано кратко саветовање и једногласно утврђено пењање.

Око десет часова пре подне би издата заповест да се сруши северна страна лоптине зграде; а око два часа и тридесет минута по подне беше већ све спремно.

Андре ме позва на страну и каза ми име којим је крстио лопту („Орао“); даде ми неке личне налоге за своје рођаке којима посла свој последњи поздрав, узе ми руку и рече срдечно *Збогом*, на лаким покретом скочи у корпу, позвав за собом Стирнберга и Френкела.

Неколико тренутака прође у ћутању, а тада издаде Андре поузданим гласом команду: „Пуштај!“ — на што се лопта, праћена нашим узвицима *Живели!* и *Ура!* величавствено уздиже, и поче свој лет у — *незване краје*.

С немачког превео

В. С. Ј.

† Др. Светозар Милетић

(УСПОМЕНЕ И РЕФЛЕКСИЈЕ О ЊЕГОВУ ЖИВОТУ И РАДУ).

— Проф. Г. Гершић —

(НАСТАВАК)

Још као сарадник „Сри. Дневника“ ја сам имао прилике да дођем у ближи додир и саобраћај с Милетићем, да га посматрам и познам у његову приватном животу, у интимнијем кругу, раскопчана и распаса, кад није у званичној пози нити мора да одмерава речи и покрете по неким конвенционалним формама; а та ми се прилика дала

† СОЛОМОН АУГУСТ АНДРЕ.

сад још у већој мери, кад сам се као његов главни и у прво време једини сарадник нашао уза њ у редакцији „Заставе“ у Пешти. Сасвим из близина могао сам посматрати тога реткога човека на раду и на одмору, у разним моментима дневног живота и кретања, у разним расположењима и ситуацијама и то је за мене свакако могло бити високо интересна психолошка студија, само да сам ја тада био зрелији, више сталожен, извежбан и спреман за такву студију. Но и онако млад, какав сам био, ја сам запазио и похватио по неке значајне црте у његову темпераменту и карактеру, али ја резултате тога свога опажања не могу овде сад потање саопштавати, јер при овој летимичној

скици, коју ја радим овако на дохват и на парче, ја немам довољно ни места ни времена да се упуштам у те без сумње интересне психолошке опсервације. Ниже, на завршетку ове скице, ја ћу тек нешто о томе напоменути.

Милетић је већ при првој појави својој на угарском сабору обратио на се пажњу свих парламентарних кругова; он је с једном малом честицом српских посланика ушао у тај мађарски парламентарни табор, међу политичке и парламентарне корицеје и мегданције који су ту сви били на окупу, и он се већ одмах у почетку кретао на томе новом терену и у томе великом кругу сасвим слободно, куражно и с оним самопоуздањем што га улива вера у доброту и истинитост својих начела и свест о својем позиву и својој умној снази и спреми; он је угазио у ту тешку борбу као добар јунак по срцу и по памети.

Мађари су га знали већ по чувењу и стеченој репутацији у српском народу, а сад су се у брзо уверили, да то збиља није неки обичан „депутирац“ који се као новајлија спешиво и плашљиво ступа у парламентарну арену, него су видели пред собом човека који је већ донео особом пречишћене и сређене мисли и тежње, који зна шта хоће и уме без зазора и страховости да заступа оно што хоће, а чије значење увећава још и то, што кроз говоре његове одјекује глас целога једног националног поколења. Милетић је, једном речју, већ ушао у сабор као рутиниран парламентарнац и као израђен политичар; све су то мађарски прваци својим развитим политичким инстинктом одмах осетили и намирисали.

Периода угарског сабора од г. 1866., 1867. и 1868. беше веома знаменита нарочито с тога, што је њој пало у део да расправљива и реши тешко и крупно питање о односу и положају земаља угарске круне према другој половини мовархије, а затим и важно и деликатно питање о народностима, које беше на дневном реду и које је свакојачко ваљало решити, јер се у томе погледу од стране Мађара већ није могло више врдати ни отезати. Народности су већ једном морале знати на чему су. Као што већ напред рекох, до аустријско-пруског рата Мађари су били предусретљиви и нежни, пуни обзира и лепих обећања; кроз саборницу је још провејавао неки дух помиравости и братимства; народности су се још једнако надале... Настаде ратно стање, сабор се развије (одгођен на ненавесно време) и сад је, како се тада у Бечу с великим самопоуздањем говорило, „имао реч генерал Бенедек“ тадашњи главни командант аустријске армије у рату с Пруском. После таквога парадирења с Бенедекком и целом том кампањом био је у толико отрашњији удар за Бечке кругове, кад им дође црна вест о несретном поразу код Краљевграда (Кенигрца). То беше права катастрофа за Бечку владу, за њене планове, за целокупни организам и за све унутарње односе аустријске царевине.

Милетић је тим поводом написао у „Застави“ значајан чланак под насловом „Катастрофа и положај“. А и ја сам, уз њега и поред њега, допунио нешто у томе погледу у својем чланку „Словени и Немци у Аустрији“. Главно обележје те нове ситуације беше у томе, што је Бечка влада сад сасвим спустила дурбин, постала збуњена и забринута и одмах јој је прва мисао и највећа брига била, да што пре дође до споразума и поравнања с Угарском или управо с Мађарима.

Одмах иза закљученог мира у Прагу сазван је, дакле, угарски сабор а уз њега и сабор троједне краљевине. И сад су се већ на угарском сабору и његовој физиономији јасно огледали трагови и учинци крупних и крвавих до-

гађаја који су се за тако кратко време одиграли на чешким пољанама. Мађари су веома добро осећали и увиђали, да су после Краљевграда њихове акције јако скочиле, осетили су да Бечка влада сад њих треба, да ће тражити у њих помоћи и наслона и да су према томе они господари ситуације. У томе осећању они су сад затегли друге јаче жице према Бечу, али су тако исто окренули сасвим други лист и према народностима и према троједној краљевини. Медени месеци кокетовања, братимљења и предусретљивог расположења између Мађара и осталих народности, а специјално између Мађара и Срба, прохујали су као варљив сан, показало се и сувише брзо да је цела та нежност и предусретљивост мађарска према народностима, која се у осталом непрестано обртала око лепих онштних фраза, спадала међу оне већ познате „tendresses d'occasion“ и „intimitées momentanées“, како то Французи лепо кажу, које се нежности и интимности одмах заборављају чим прође опасност и нужда која их је родила. То су психичке ефемериде које су краткога века.

Кад се већ у велико почео опајати тај обрт код мађарских политичара и кад је српски народ све више обузимало тешко осећање сумње у могућност ма каквога правичнога споразума и поравнања с владајућим племеном мађарским, кад му се све више прикрадало немиле уверење, да ће му опет остати таште све наде његове, онда је положај Милетићев, како на угарском сабору тако и према јавном мишљењу свога народа, постајао све тежобнији и мучнији. Кад је Мађарима после Краљевграда нарасло перје, онда је наравно и атмосфера у саборници за народносне посланике, а нарочито за Милетића, постајала све тежа, несноснија, загушљивија; Мађари су све више постајали нетолерантни и осинови и сад се све више показивало, да се она четица српских посланика, а на првом месту Милетић као „најжешћи“ међу њима, нашла од једанпут као оно Милош Обилић усред турске ордије, нашла се у средини једнога сад већ отворено противнички расположеног парламентарног табора, с којим је требало хватати се у коштац, стајати према њему непрестано на мртвој стражи, борити се против победничке обести која је њиме све више овлађивала. Тешко је у онште вршити своју посланичку дужност, стајати на својој позицији као усамљен опозиционар према једној огромној противничкој већини, али је још много и далеко теже стајати као један опозициони борац према једној већини *туђега алемена*, која је опијена заносом величине (мегаломанијом) и која је уз то још састављена из бесних и ватрених Мађара.

Ето такав је био положај Милетићев, који му је још нарочито отежан био и том околношћу, што је морао да говори туђим језиком и то језиком којим је он врло слабо владао. Уз Милетића је тада на сабору било још једно десетак Срба посланика, а затим од прилике толико исто Румуна и неколико Словака, и то му је била опет нека олакшица, јер није баш био сасвим сâм као нека „сламка међу вихорове“; имао је уза се и око себе нешто сроднога елемента, али је та четица у току година све више бројно опадала и смањивала се, јер је притисак Мађара бивао све већи.

Према јавном мишљењу свога народа, Милетићев је положај, услед промене у држању Мађара, постао незгоднији и мучнији нарочито с тога, што је сад народ, преваривши се у својим надама у правичност Мађара, могао ласно обрнути лист и према Милетићу, као главном ини-

цијатору и носиоцу политике споразума с Маџарима и српско-маџарске солидарности у борба против Беча.

Кад је Милетић повео коло те политике он је, као што сам већ напред поменуо, имао према себи јаке противнике у старијим српским политичарима, као што беху Стојаковић, Хаџић-Светић, Стојачковић, Стратимировић, Медаковић и др. а уз њих је стајала висока јерархија која је, као што видесмо, отворено нагињала Бечу. Разуме се да је тим противницима новог политичког правца било веома неповољно, кад видеше како народ, а нарочито млађи нараштај, листом иде за Милетићем те се у густим гомилама искуља под његову Заставу; то их је мучило и они су непрестано јавно и тајно радили и бунили против Милетића и жељно су вребали прилику да што драстичније покажу, како је његова политика штетна, убјатична и како нема успеха.

„мађарорсаг“ т. ј. велику маџарску државу. Уз те листове излетале су и плаћене брошуре од познатог Аце Зуба а из далека им је помало секундирао и „Видовдан“ из Београда. Сви су мислили да је сад згодан тренутак, да Милетића дискредитују пред народом. И доиста се могло лако догодити да се у тим тренуцима тешкога разочарања одједном у души народној изврши један психолошки веома могућан и разумљив обрт, један прелом на штету Милетића и његова правца. Ваља признати, да је и Милетић сâм донекле веровао да ће, не само за уставност у опште него баш и за саму српску ствар, бити некога успеха од те заједничке српско-маџарске акције у борби с Бечом; он је веровао да су се Маџари, поучени грким лекцијама из прошлости, озбиљно решили да буду правични према народностима а специјално према Србима. Ту је

Ф. ШИСТЕК

У РУДНИКУ СВ. АНЕ

И кад су Маџари после Краљевграда отворено испојили своју стару охолост и нетрпљивост, и кад су преко глава немаџарских народности прихватили пружену руку Бечких Немаца, да с њима у форми дуализма заснују и поделе власт и господарство над словенским народима, онда су то поменути противници Милетићеви једва дочекали те ударише у све бубње и таламбасе: како је Милетић насео са својом политиком, како је завео заслепљени народ на погрешан пут, како је он са својим људима одвише попустио и ласкао Маџарима, те су се они осилили и побеснели и т. д. У томе смислу слотски осуше ватру на Милетића орган црквене реакције „Србобран“ и Медаковићев „Напредак“ називајући између осталог Милетића и Милетићевце „мађарорсаглијама“, а то значи људима који служе Маџарима и њиховој тежњи да створе велики

веру његову делмо с њим и цео народ који је пошао за њим. У колико је, дакле, било доиста те вере, у толико је још мучније и теже морало пасти целој народу, кад је видео да су му се опет наде изјаловиле. Ни мало не би чудно и необично било, да је народ у таквом психичком стању, раздражен са поново преварених очекивања, узео на нишан онога који га је у тој акцији водио и веру му и наду уливао, јер при сваком неуспеху у политици обично мора бити неко, на којег се товари кривица и на коме се слома кода. Све је то тако могло бити, па ипак се ту показала једна веома интересна црта у психологији народа или, ако хоћете, у психологији гомиле.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

Косовска епонеја

ПРЕГЛЕД ПОКУШАЈА ЗА САСТАВ НАРОДНОГ

ЕПА О ВОЈУ НА КОСОВУ

ОД С.

(НАСТАВАК)

а би се боље видело каква је поезија и какви су стихови у Новићевој епонеји, показаћемо неколико примера.

При опремању српске војске и поласку на Косово имамо овакве описе:

Када књиге пођоше по земљи,
Добра ријеч честитог кнеза,
Свако видје муку и биједу,
Где га чека за попора роиство.
Те ми бити свака мушка глава.
Принасује свијетло оружје.

Кол'ко Срби воле постојбину
Кол'ко пазе рза и закона,
Хотјаше и деца и стари,
И женскиње неке мушкобане(?),
На Косово, боја бити с Турцим',
Но не даду земаљске војводе.
Већ бирају под барјак' јунаке

А тежак дома оставише,
Нек прервну земљу и нег сију,
Нека гледе нека робље држе;
Башка тежак, а башка је јунак

Када дође земап, да се пође,
А растане син од родитеља,
Мила браћа један од другога,
А од сестре брата од заклетве,
Вјерна љуба од свог господара...
Љубавници један од другога,
Има суза и јадиковања

Јунаци се живи облакују,
Веће туки, веће срце пуца,
Кад свој свога на међан опрема,
Е у страху да г' видјети не ће,
Страх је мучниј' од зла догађаја;
Ни по јада за самртним боним,
Е сваг суди: умре по земању;
Но је жалост кад се кољу здрави
Гдје дан суђен оружје догађа,(?)
Рок не пазн убојно онтрице...
Но јунаци радо и весело,
Ка' на шенук да ће, полазиду,
Не квари им ћефа туговање...

Кад Милош убија Мурата и јуриша у Турке, имамо описе:

То изрече, маче сабљу бритку
По Мурату по цару Турекоме,
Једном мачу, не треба му више,
На цару је отворио врата (?)
Од учкура до бијела грла,
Паде Мурат на своја цријева
Видје Милош да животога нема,
Пак он цару погом за врат стаде,
Забун паше зареди цареве,
Осам паша и четири аге
У шатору Милош посетише,
И више би, да их више бјеше,
Са Мурата шатор бастисао(?)

Боже мии чуда великога!
Ко б' могао тадај помислити,
Ко ли данас томе вјеровати,
На четири отогне хиљада
Поманијех ишмених Турака
Да три Срба смјоу ударити!
Онаки се тадај одродили (?)
А по тадај никад довијена,(?)
Сваки по се угаци у Турке,
На три стране триста јада граде...
Препасте се и чуле се Турци...
Све се даље бацају у Турке,
Меиш' да продру, ја да се из-
макну

У опису самога боја имамо:

Кад се двије силе сусретоше,
Залубаше како и аланине,
На Косову мучно с' удареше,
Ушут поље у крв огрезнуло,
По Косову крче несретници,
По мртвијем смјеста пошлци
живи(?)
Плоче дилку траве са рудине!
Црна земља у прах протури се
Правина се за облаке свеза(!)

Обје војске обузела тама,
Црна краља поље замагнала,
А туда се назиру јунаци...
Њеки виче, а њеки лелече,
Њеки бије, њеки пушта душу.
Страшна рука иде под облаке,(?)

Од зора се земља утолеже,
Како да се из темеља креће!

Новићев се еп завршује стиховима:

И јација затекла јунаке,
Гдје се бију и погоне с Турцим',
Вијел' би их данак ухватио
Да им боја не разби вријеме...
Страшна тама притиште Косово
Ни прста се пред оком не види,
Немој' јунак прем себи јунака;
А просу се киша и громови,

Тадај паде српска госпоштина
Паде слава и велика хвала;
По тадај је „Јао" Србињима,
Покрај мора лонна Црна Гора
Одржа се, Бог јој помогао!
Косово се крви напојио,
А земља се крви протурита (?)
Пити има Бож'ја благослова:

Облак уји, Косово се тресе, Гола земља проклиње се сама(!)
Рекао би суђен данак дође, Тамо цвијет никад не порасте,
Кад ће свако на истину поћи. Гдје пронаде цвијет од јунака.—
Понеари бој разби вријеме(?)...

Велики пријатељ Срба и српске народне поезије, Пољак Адам Мицкијевић, штампао је своја предавања, држана у француском колежу у Паризу, под насловом:

Les Slaves, cours professé au collège de France, par Adam Mickiewicz, tome premier. Paris 1849.

у којима је велику пажњу поклонно српској народној поезији. Њој је искључиво посветио седам својих предавања, преводених на француски многе народне песме из Вукове збирке. У њима је Мицкијевић српску народну поезију ставио на прво место међу народним поезијама осталих Словена и уздигао је на велику висину, упоређујући је с Омировом.

По овим предавањима Мицкијевићевим учинио је *Медо Пуцић* оглед, да косовске песме уреди у целину; и тај је оглед штампан на талијанском језику:

Orsat Pucić: Mickiewicz dei canti popolari illirici, Zara 1860. str. 154—175.)*

Поред свег старања, нисмо могли добити овај Пуцићев оглед. Но о њему се може створити бар приближно мишљење по Косовским песмама које је Мицкијевић употребио у својим предавањима. С тога ћемо прегледати песме које је Мицкијевић изнео.

У 15. и 16. предавању говори Мицкијевић о Србима у опште, о Немањинима, о Стевану Душану и српском царству, о кнезу Лазару (ту је у целини преведена песма о женидби Лазаровој), о народној поезији и карактерима у њој. А 17. предавање посвећено је искључиво циклусу *Косовских* песама, које су већином преведене у целини, у прози, а неколике су само испричане у краћем обиму, и то овим редом:

Зидане Раванице (прва од Вукових, 35);

„*Цар Мурате у Косово паде*“... (први из Вукових „комада“);

„*Ко не дође на бој на Косово*“... (други из „комада“);

Лазар се привољева царству небеском (први део песме „Пронаст царства српскога“);

Вечера у Крушевцу (трећи из „комада“);

Косачић уходи Турке (четврти из „комада“);

Цар Лазар и Царица Милица (први део Вукове истога имена);

Гласи с Косова (други део песме „Цар Лазар и Царица Милица“);

Косовка девојка (Вукова истога имена).

Код ових песама Мицкијевић је на више места чинио упоређење и наводно сличности с поезијом и јунацима у Омировој Илијади. О српској народној поезији говори он још у четири предавања (18., 19., 20. и 21.), у којима нарочито износи црногорске, ускочке и лирске народне песме.

На реду је да прикажемо снев немачко-чешког књижевника *Сигфрида Капера*, који носи назив:

Fürst Lazar, epische Dichtung nach serbischen Sagen und Heldengesängen von Siegfried Kapper, zweite durchgesehene und verbesserte Auflage, Leipzig 1853.¹⁾

*) По напомени Павићевој, у његову нацрту.

¹⁾ Прво издање овога снева штампано је у Бечу 1851. под називом *Lazar, der Serben Zar*. Капер је штампано и своје две књиге српских народних песама у немачком преводу под називом: *Gesänge der Serben, Leipzig, 1852.*

Ово је највећи од свију косовских спева што их до сада имамо. Он обухвата цео живот Лазаров, од рођења па до смрти. Но он је у исто доба и најслободније и најсамосталније обрађена Косовска епопеја. Сам Капер у предговору вели: „Старао сам се да у овом огледу задржим онакво схватање догађаја и лица, какво живи у српском народу. Код момената, који чине предмет до сада познатих јуначких песама, задржата је у неколико она одећа, у коју их је народ оденуо. Но састављање јединства и целине покушано је слободним певањем по народним предањима и причама као и по листовима историје; јер се чини да је само на овај начин могуће васпостављање не само сувременог поретка, него и унутрашњег развоја и тежења догађаја к једном крајњем циљу... Писац се, истина, на многим местима користио народним песмама, предањима, па и историјом; али је често пуштао на вољу својој песничкој машти, те му је снев проткан донадљивом романтичношћу и красном поезијом, тако да ће га свак, ма и не био задахнут српским осећајима, у сласт читати.

Сневу претходи песма „Косово“, у којој се дивном поетском маштом слика само поље Косовско. Има и додатка с *напоменама*, где су објашњене гдекоје српске и ове турске речи, које су у сневу употребљене. Песме су спеване у десетерцу; но има и краћих уметнутих песама лирских, које певају или гуслари, или виле, или Милош Обилић, а од којих су неке песнички оригинали, а неке су узете из Вукових „женских“ песама.

Цео снев има око 4650 стихова. Подељен је у *шест делова* („књига“), који обухватају 29 песама. И делови и песме нарочито су распоређени по времену. Прећи ћемо их у краћем обиму.

Први део (од 1345. до 1350. год.) има 7 песама, а посвећен је догађајима из младићког доба Лазарова до женидбе. У првој песми „*Вилин син*“ јавља се цару Душану, приликом његова лова у Шари планини, природни син његов Лазар, кога му посла нагоркљива вила из арбанашких планина, камо је он пре двадесет година, после ратова по Арбанији, залутао био; у њој се узгред прича и предање о Мрљави и његовим синовима (браћи Мрљавчевићима). У другој песми „*Албански мач*“ Душан припасује Лазару онај мач, с којим је негда Арбанију покорио, и пушта га у Македонију с војском коју предводи Југ Богдан, дајући му прилику да се јунашвом прослави и стекне наклоност Југову, чију је кћер Милицу заволео. У песми „*Милица и јутарње сунце*“ исказана је чежња Миличина за Лазаром; она поручује сунцу да похита и обасја Македонију, и помогне Лазару у боју с непријатељем; но вила јој казује да се не брине, јер се Лазар јуначки бори, па му помоћ није потребна. „*Лов у недељу*“ предузима једном Душан с Богданом, Југовићима и Лазаром (који су поносни са победа у Македонији), и кад ништа не улове, враћају се; Лазар позове Југа и синове у двор на вечеру. „*Прошевина*“ је препеван други део Вукове песме „*женидба кнеза Лазара*“ (II, *32), као што је и претходна песма начињена по првом делу ове песме. У песми „*Завештање цара Душана*“ казују се речи болнога Душана, који лије сузе што му Цариград остаде неосвојен; те речи записује Вукашинов син Марко као завештање Урошу и Лазару. У седмој песми „*Смрт цара Душана*“ Милица књигама зове војводе да се искупе око самртничке постеле Душанове; у присуству њихову Душан оставља аманет своје куму Вукашину да влада земљом за седам година, а за тим да круну преда нејаком Урошу; цареве

речи исписује Марко на пергаменту; Душан умире и сви га оплакују, само не Вукашин; Лазар одлази у „*Вилиндар*“ на гроб Немањин. Песма је начињена према комаду „*Смрт Душанова*“ (33) у другој књизи Вукове збирке.

Други део (1357—1364) има 5 песама које су у главном посвећене Урошу и Вукашину. У песми „*Опомена*“ прича се, како Вукашин није испунио Душанов аманет, јер после седам година не даде круну Урошу, него га задржао у своје замку крај Скадарског језера, окружио га раскалашним младићима, свирком и девојчурама, те ноћи проводи у банчељу. Милош, прерушен као гуслар, улази у замак и кроз песме опомиње Уроша на Душаново завештање и на синовље дужности његове, а за тим умалкне пре него што га је разјарени Вукашин могао дочепати у своје канце. У песми „*Јелена*“ Вукашин проси у цара Кантакузена руку једанаестогодишње кћери Јелене за једанаестогодишњег Уроша, шаљући дарове и нудећи савез; цар радосно прима прошевину и зове Вукашина у помоћ противу Турака, који су пред зидинама Цариграда; Вукашин скупи војску, но не поведе у бој Уроша који за то нарочито моли, него га оставља дома да „*учи прести*“ и „*венце плести*“ за Јелену. У трећој песми „*Књига од Богородице*“, препеван је први део Вукове „*Пронаст царства српскога*“, у коме се Лазар привођева царству небеском; а за тим се одлучује да иде у манастир Дечане и на гроб Спаситељев, да се помоли Богу за небесно царство. У песми „*Вукашин*“ прича се како царица Роксанда, пошто је прошло већ два пута по седам година од смрти Душанове, долази у Скадар да од Вукашина тражи круну за сина Уроша, а он је баци у тамницу. Но краљица Јевросима, добра срца и честите душе, наште књигу Лазару, поручујући му у њој да избави царицу и прими Уроша на чување, док није пропао, па крадом ноћу пробуди сина Андрију и Уроша, навеже чаршаве и спусти их кроз прозор низ кулу, да носе књигу у Крушевац Лазару. Они находе Лазара у Дечанима, који се одлучује да с оружјем у руци извојује Урошу круну. У песми „*Краљевић Марко*“ имамо Вукову „*Урош и Мрљавчевић*“ (34), но без завршетка (кад Вукашин јури Марка око цркве да га убије).

Трећи део (1364—1368) има 3 песме. Прва је „*Марко и Милош*“ у којој имамо слободно препевану Вукову песму „*Марко Краљевић и вила*“ (II, 38), са три уметнуте лирске песме које певају вила и Милош у патпевању (једна је позната народна: „*Два су бора напоре до расла*“...); а за завршетак ове песме употребљен је поменути завршетак из песме „*Урош и Мрљавчевић*“ у причању између Марка и Милоша. Песма „*Цар Урош*“ описује свечаност и весеље у двору Урошеву уочи поласка његова у Цариград по Јелену; Милош и Лазар јадикую: како се само пије и расипа, а не мисли на опаке непријатеље — Турке; Вукашин потајно шурује са три Арнаутина да Уроша смакну. У песми „*Урошева женидба и смрт*“ описује се долазак сватова у Цариград, гошћење код Кантакузена и повратак с невестом Јеленом. Кад су сватови јездили кроз Шару планину, нападну Уроша три Арнаутина; Урош се јуначки борио, двојицу је убио, али од трећег сам погине. Над Урошем тужи и јадикуюје Јелена китећи га цвећем. У место свадбе, уђе у Призрен црна пратња, којој на сушет излази несрећна мајка, царица Роксанда, и пада на леђину, са које се не подиже.

Четврти део (1371—1374) има такође три песме. Прва је „*Смрт Вукашинова*“, у којој се описује бој на Марици, двобој Вукашинов с везиром Лалашахином и смрт његова.

У песми „Златан крст“ опеван је најпре Вукашинов погреб у црквици неког манастира — задужбине Мрљавчевића; ту су искупуена сва српска господа да бирају владоца. Изненадно дуне тринаест Турака са судтановим ферманом и поруком Лалашахиновом: да му се пошаљу „кључи и харачи“, иначе ће земљу поробити и поналити. Срдар Бајша (Балша?) предлаже да се приклоне Турцима, но Лазар поносно сузби његов предлог као сраман, на што Бајша потезе ханџар, који се од Лазарових груди одби и распршта у тисућу комада. За дивно чудо свих присутних, Лазар стајаше ту као светитељ, велики и поносан у дивној појави, са златним крстом у руци као штитом, који је носио испод одеће на прсима, а који му је на Христову гробу дала Богородица преко св. Јована. Сви падоше преда њ на колена, и Југ Богдан га означи као Божјег изабраника за престо и круну Душанову. Лазар узима Султанов ферман и пред турским изасланицима исцена га у комаде: то беше одговор султану. Лазар би миропомазан, а народ и јунаци узвикиваху: „живео цар!“ Трећа је песма „Лазар победитељ“, у којој се прича како су опремљене три војске: једна под Милошем у Бугарску, у помоћ Шишману, друга под Бранковићем на Мораву, против победоносног везира, а трећа под Лазаром против Мурата. Лазар се победоносно враћа, па се с Милицом и кћерима упути свечано у цркву. Тек је стао на први степен црквеног улаока, када се захори узвик: „Слава ти, Лазаре, слава!“ а Страхинь бап, који беше изаслан у судне земље, стиже и донесе радосну вест да пет држава, Албанија, Херцеговина, Угарска, Дубровник и Млечи, нуде Лазару помоћ против Турака. Кад Лазар корачи на други степен, опет се захори: „Слава ти, Лазаре!“, а кроз гомили прогура се други весник — Топлица Милан, који саопшти радосну вест о победи Милошевој над Лалашахином. Најпосле, кад Лазар крочи на трећи степен, захори се по трећи пут: „Слава ти!“, а један калуђер из Свете Горе саопшти Лазару благослов патријарха Теофана и скидање црвене анатеме, коју је још за Душана бацно на цркву Калисто, као и постављање Јеврема за српскога патријарха. Одушевљење народно било је бескрајно. Лазар позва народ у цркву да се помоле Богу да их охрабри, како би се Душанова застава победоносно залепршала на обалама Босфора.

Пети део (1387—1388) има такође три песме. Прва је „Милош првонастава“, у којој Милош проси за побратима Милана Топлицу руку Неде, кћери Мусића Стевана. У двору је Мусићеву (у Пожаревцу) весеље; оре се песме уз гусле (три лирске) и игра коло момака и девојака. Неда даје Милану прстен с руке. У другој песми „Мара“ описана је зловоља Бранковићке на Милоша и Вукосаву, коју не могу да разгоне разговори, песме и приче верне јој пратилице Стане. Вук је затиче тужну и зариче јој се да ће јој пред ноге довести везана Милоша, па оде на двобој. Трећа је „Зидање Раванице“, у којој је преневана прва од Вукових песама истога имена.

Шести део (1389. г.) има 8 песама, у којима су опеване припреме за борбу и сам бој на Косову. У првој песми „Марко Лазару“ јавља како је Мурат освојио Бугарију и код Шумле њега заробио и у тамницу бацно, па се сад опрема на Цариград; опомиње Лазара да похита с војском на Босфор док не буде доцкан. Лазар позива војводе да прикупе војску и доведу у Крушевац, одакле ће на Цариград, да испуне свето завештање Душаново. У другој песми „Хлеб и вино“ описано је причешћивање војске у ноћу Крушевачком. Султан Мурат, у место да се

из Бугарије крене на Цариград, пређе преко планина и паде с војском на Косово, одакле поручи Лазару да му пошаље „кључе и хараче“. У Лазаровој војсци, поред ратника из Србије и Бугарије, беху Босански и Црногорски витезови, као и јунаци из Херцеговине и Албаније. Војску је причестило 30 ђакана са 30 протопопа и 10 владика, међу којима је и патријарх; причешћивање је трајало од изласка до заласка сунца. Пошто се сви војници причестише, приђе с војводама и Лазар у Душановој сјајној одећи и царској круни; но гле! нестало беше вина у путиру и хлеба у синији. У том тренутку прилази Неда, кћи Мусићева, која је понела вина и хлеба своје вернику Топлицу, па клече и пружи дар седом свештенику: њеним вином и хлебом причести се Лазар и остале војводе. За овим долази даривање Неде (по стиховима из „Косовке девојке“): Лазар јој даје бисерну огрлицу и вели да ће јој бити венчани кум; Милош јој даје прстен и вели да ће јој девер бити; најпосле, Милан јој даје свилену мараму, заричући се да ће је узети за верну љубу. Причестише се још неки од војвода, а кад Вук приђе, гле! испаде му из руку путир, а последње капи вина расуше се по трави. У песми „Полазак кнеза Лазара“ употребљена је прва половина Вукове „Цар Лазар и царица Милица“, с променљивим завршетком: кад Милица паде на „камен студени“, пролази Милош на челу војске и уз њега нејаки синчић Тодор који му носи убојно копље; Милош се сажали на царицу, па јој оставља Тодора; но и „нејаком“ Тодору жао што неће у Косово, па сузе пролива. У песми „Милош и Косачић“ преневан је четврти од Вукових „комада“ (Иван прича Милошу о сили турској коју је уходио). „Последња здравица кнеза Лазара“ није ништа друго до трећи од Вукових комада, у коме је вечера у очи Видова дана. У песми „Косовски дан“ описан је главни догађај:

Освануо је пролећни дан на Косову. Тамо, у долини, читаво море од копаља и црвених барјака — то је Муратова војска; а преко брежуљака таласа се море за морем сребрнастих облака од застава — то је Лазарова војска. Сударише се војске, а околне планине зајечаше као од грмљавине. Који је онај турски поглавица што код Мрамора погони јунаке Бошњаке? — то је Муратов син Бајазит. Који је онај српски војвода што код јелове шуме гони пред собом 14 хиљада Турака, те два и два на копље набија и преко себе баца? — то је Бошко Југовић. Који је онај турски поглавица који од Звечана удара са 15 хиљада копљаника? — то је други син Муратов, Јакуб. А који је онај српски витез који код Дечана погони Турке и једним махом по дванаест турских глава обара? — то је Југовић Војно... Од јутра до подна трајао је крвави бој с променљивом срећом; крв потече потоком. Најжешћа је борба беснила на Ситници, око каменог моста; заузети њега значило је: добити победу. Макоше војску осам храбрих бегова — 80 хиљада — да отму мост; дочека их Страхинь са 40 хиљада: он је „био и убио“ седам бегова, а кад поче бити осмога, сам паде и сва му војска изгибе, а осташе само три брата рођена који одолеваху осмом паши. За тим макоше војску девет паша са 90 хиљада, а против њих полете витез Топлица са 50 хиљада, те потуче осам паша, а код деветог паде и он и војска му изгибе; осташе само два побратима који сами одолеваху деветом паши. Макоше војску десет емира — 100 хиљада — а на њих пође седи Југ Богдан са својих девет соколова (са сваки је по 5 хиљада а са Југом 12 хиљ.), те потуче девет емира, а кад десетог бити започе, паде

Југ са осам синова; остаде само Бошко Југовић који једини брањаше мост на Ситници. Најпосле се подиже сам султан са дванаест везира и свом силом да освоји мост; њему у сусрет похита Лазар с Вуком Бранковићем и са 70 хиљада војске, те потуче једанаест везира, а дванаести беше остао Вуку. У том тренутку Вук издаде Лазара и пређе с војском Мурату. Многа се коња поломише око

како се Лазар, који недалеко од Ситнице лежи рањен поред Голубана, састаје с рањеним Милошем, коме је јуначки испало за руком да се пробије кроз масе турске војске и да преплива мутну Ситницу. О Милошеву убијању Мурата, које се десило у тренутку кад Вук издаде, испричао је Лазару раније Голубан као очевидац. Радостан је био састанак Лазара и Милоша. Ова два племенита човека

Ф. ШИСТЕК

УЛАЗАК У РУДНИКУ СВ. АНЕ

Лазара, док не паде с крсташем барјаком у руци; тада и мост паде Турцима у руке; с мостом паде Косово, а с Косовом и Србија.

Као што се из описа види, у овој су песми употребљени стихови из петог од Вукових комада, као и из другог дела песме „Пропаст царства српскога“. Претпоследња је песма у овом спеву „*Два на умору*“, у којој се описује

испустише један поред другог своје славне и јуначке душе. Верни слуга постави им чело главе крст од копаља, а из шуме се зачуше вилинске песме тужбалице — као да „шума плаче а стене јадикују“. Спев се завршује песмом „*Последњи гласи*“: царици Милицы долећу најпре два врана гаврана, а за њима долази рањени слуга Голубан, који јој причају тужне гласове о Косову (слободно пре-

певан други део Вукове песме „Цар Лазар и царица Милица“. —

Од руских писаца *Бесонов* је покушао да из народних предања и песама склопи целину о Косовском догађају, коју је штампao у часопису „*Русская Бесѣда*“ за 1857. год. II, под насловом:

Лазарица, народниѣ ивѣсти, преданія и разказы Сербовъ о иаденіи ихъ древняго царства. II. Безсоновъ.

Ово је спев у прози, у коме је речима наших народних песама и приповедака испричана пропаст царства на Косову. *Бесонов* у уводу казује како је склопљена његова Лазарица. Говорећи о значају имена *Лазар* код Руса и Словена у опште, вели: „И Срби имају свога Лазара и, шта више, историјскога; лице, за које су везане најживље народне успомене о негдашњој срећи и о горким поразима; око њега је усредсређен цео круг песама под општим именом *Лазарице*. Ми ћемо изпети најглавније прте те велике песме, додајући гдекоје приче и предања, и дотичући се у крајњем реду и историје, да бисмо њеном светлости разведрили тамницу неких места или размисли оно што је замршено“ . . .

И ако је састав написан у прози, у њему је врло много песничке топлине, а сем тога, кроз је прожман братским осећајима радости за оним што је у народним песмама и предањима лепо и узвишено, као што и с болом у души прича о тужним догађајима и пропасти на Косову. И *Бесонов*, као и *Капер*, отпочиње с догађајима из ранијих времена, почев од цара Душана. Но докле је *Капер* попуњавао празнине између појединих песама и предања творевинама своје песничке маште, прерађујући у том смислу и саме песме које је употребио, дотле се *Бесонов* верно држао народних традиција, допуњујући их историјом.

Цео састав има 41 страну велике осмине, а садржина му је оваква:

Пошто је *Бесонов* казао неколико речи о значају владавине цара Душана, помиње његове знатније војводе и намеснике, међу којима је и *Лазар*, намесник у Подунављу, Мачви и Срему. *Лазар* се још од детињства васпитавао у двору, где је стекао потпуну љубав и поверење. Ту је у целини преведена Вукова песма „*Женидба кнеза Лазара*“; а за тим се говори о смрти Душановој, о наследнику Урошу и намеснику Вукашину, и прелази се у изводу песме „*Женидба краља Вукашина*“ (25) и „*Урош и Мрљавчевићи*“ (34). После говора о смрти Урошевој и погибији Вукашиновој на Марици, прелази се у изводу и песма „*Марко познаје очину сабљу*“ (57).

После крвавих догађаја који су претходили, ступањем Лазара на престо „први пут се јавља могућност да се слободније дахне. *Лазар* и као човек, и као управљач, није дотле био оцрњен никаквим преступним делом; био је лично храбар, поштен и добар, и из душе је желео свако добро народу; својим присуством као да је очистио све што је улазило у обим његове ограничене, но благотворне власти; па и само црквено проклетство, које је из Цариграда бачено на Србију за време пређашњих раздора, било је скинуто. Ето зашто се народ привезао за њ с искреном љубављу; ето зашто је остало о њему тако живо и светло сећање у целом народу, везаним за његову успомену цео засебан круг песама“ . . . Писац говори о стању Лазарове земље и владавине, и о тешком положају у коме се находило, износећи рефлексије о узроцима пропасти хришћанских држава на Балканском полуострву.

За тим је испричана у целини прва од Вукових песама под именом „*Зидане Раванице*“. Прорицање Милошево

у тој песми као да се почело обистинјавати: Али-паша („*Влах-Алија*“), који је покорио Бугарију, упути се с војском и на Србију. Ту је преведена песма „*Страхињибан*“, из које је изостао одељак с дрвнишем и скраћен опис двобоја.

Лазар се одлучује на отпор Турцима, па тражи савезнике: зета *Шинмана*, Мацаре и Млечане. Једини је Вук *Бранковић* био за стидан мир; а он већ одавно „*конајаму*“ *Лазару* и *Милошу Обилићу*, чију херојску славу не може да подноси. Године 1387. *Лазар* намама двадесет хиљада Турака у теснац, од којих се само пет спасло. А године 1389. пође на Лазара сам *Мурат* са 300 хиљада.

Мурат долази на Косово и позива Лазара да му пошаље „*кључе и хараче*“, или да изиђе на мегдан јуначки (ту је преведен *први* из Вукових комада). *Лазар* позива у у бој сву земљу и проклиње онога који не дође (преведена клетва из *другог* комада).

У очи поласка војске из Крушевца, седи *Лазар* с *Милицом* за вечером. Ту је у целини преведена Вукова песма „*Цар Лазар и царица Милица*“ (прва половина).

За тим се прича о *Милошу Обилићу*. Њега је још *Душан* узео у двор на васпитање, а за Лазара био је војвода у Поцерју, ожењен Лазаровом кћерју *Вукосавом*. Био је присни друг *Краљевића Марка*; висок и красан јунак; непријатељи су му завидели; и виле су му завиделе, јер је био мајстор у певању; а умео је читати и књиге царстване. —

У очи *Видова дна* *Лазар* сазове војводе на вечеру. Вук је већ облагао *Милоша* код Лазара да ће га издати. Овде је у целини преведен *трећи* од Вукових комада, у коме *Лазар* назива *Милоша* невером. Први је удар нанесен, а бура је тек почињала. *Лазар* се *привољева царству небеском* (преведен први део песме Вукове „*Пропаст царства српскога*“) и *причешћује* војску; последњи се *причешћују* три побратима (*Милош*, *Иван* и *Милан*) који при изласку из цркве сусрећу *Косовку девојку*. Овај је сусрет испричан по Вуковој песми „*Косовка девојка*“. *Иван* је *уходио* турску војску и *Милош* га пита о њој и о шатору *Муратову* (преведен *четврти* од Вукових комада).

У очи *Видова дна* држано је ратно веће и у *Муратову* стану. Знајући српску храброст, многи су предлагали да се пред војску изведу камиле, те да иза њих стрељају непријатеља. Међу тим, са српске стране дуну силан ветар, носећи Турцима прах у очи, те њима страх овлада. *Мурат* се целе ноћи Богу молио и Пророка у помоћ звао, који му и поможе: у зору паде ситна киша, и праха нестале.

Тек што су Турци распоредили војску за бој, ал' ето ти три српска витеза. *Милош*, пуштен пред *Мурата*, извуче свој „*потајни нож*“, ухвати *Мурата* за ногу и сјури му нож у трбух, па обори неколико збуњених Турака у шатору, искочи напоље и уседи с друговима на коње. За њима појури цела војска; у јуначкој борби падоше *Иван* и *Милан*, а *Милош* је три пут искакао из гомиле Турака, али га најпосле, рањена, савладаше и жива одведоше султану.

Нестанком *Милоша* и његових другова овлада бојазан у српскоме стану. Предлагали су *Лазару* да положи оружје, но он одушевљеним речима подстицаше војску на борбу; у војсци се захори: на оружје! и сто хиљада српске војске постави се у бојни поредак. То беху историски и епски хероји, цвет српскога народа, с *Југ-Вогданом* и његовим синовима на челу. *Лазар* је био у центру војске. *Бајазит*, који је заменио оца, даде знак за напад. Срби

дочекаше Турке тако живо, да се они ускомешаше; турско лево крило беше разбијено и многи нагоше бегати; но Бајазит уведе резерву у борбу, те се она продужавала пет часова без извесности на чијој је страни победа. Уморној српској војсци беше потребна потпора, но она се не појави. Њу, 20 хиљада, склони Вук Бранковић баш у тренутку кад се одлучивала победа. Лазар се борио у првим редовима; но коњ му паде рањен, а војска се ускомеша не видећи га пред собом. Лазар се опет појави, но његово старање, да поврати ред у војсци, беше узалуд; непријатељ се користи тим случајем и навали с највећим напором. Лазаров коњ паде у јаму и Турци ухватише Лазара и одведоше султану.

Под шатором султановим угледа Лазар „неверног“ Милоша. У Мурата беше још толико снаге да изрече смртну осуду Лазару и Милошу.

Име „проклети“, које народ даде неверном Вуку, не могаде се ни до данашњег дана ничим збрисати, па ни господством његових потомака—деснота српских. А Турци му беху захвални: подигоше му у Крушевцу капелу, у којој су брижљиво палили свеће. Но Срби, ослободивши се под Кара-Ђорђем, покупише његов мрски прах и лопатама развејаше по ветру.

За овим је преведена Вукова песма „*Мусиб Стеван*“, као и „*Смрт мајке Југовића*“.

Милица је с нестрпљењем очекивала с Косова судбоносне вести. Њој долећу најпре *два врана гаврана*, а за тим долази рањени *слуга Милутин*, који јој казују несрећне гласе (преведена друга половина Вукове песме „Цар Лазар и царица Милица“). После тога преведена је Вукова песма „*Косовка девојка*“, а најпоследње и песма „*Обретенје главе Лазарове*“.

Бесонов вели: „Срећан је био, који није преживео Косовски бој; а који га је преживео, гледао је једно зло за другим“... Народне су песме и у ропству одушевљавале српски народ и одржавале му живу успомену на некадашњу славу и величину, док најпоследње није пренуо и разломно робовске ланце. —

(НАСТАВЉА СЕ)

Скерлетно Слово

— РОМАН —

ИНГАНСКИ НАПИСАО

NATHANIEL HAWTHORNE

ПРЕВЕО

Владислав Савић

(НАСТАВАК)

XIV.

ЈЕСТИРА И ЛЕКАР

Јестира рече малој Бисерки да сиђе доле на обалу и да се игра с облацима и морским биљем, док се она поразговори са оним траваром. И дете одлете као птица, изу своје беле ножице и свакуташе по влажној морској обали. Овде онде наиђе на какву бару,

коју је оставила морска осека, и радознано се огледаше у њој као у каквом огледалу. Из огледала излазаше јој у сусрет лик једне мале девојчице са црним, сјајним коврчама око главе и враголастим осмехом у очима, те Бисерка, немајући другарице, позва је да је узме за руку и да трче коштију. Али девојче из огледала, као да је хтело рећи: „Овде је много боље; дођи к мени у бару“. И Бисерка, ступајући дубље, угледа своју белу ножицу на дну; док на веће дубине долазаше нека врста несавршеног осмеха који лебди тамо амо по узбурканој води.

Међутим њена мајка беше пришла лекару. „Хтела бих говорити с Вама“, рече му: „реч две које се тичу много нас обоје“.

„Аха! је ли то Госпођа Јестира која има нешто да каже староме Роџеру Чилингворту?“ одговори он дижући главу. „Драге воље. Али, Госпођо, ја чујем да вас свуда хвале! Ето баш јуче један старешина, мудар и побожан човек, говорио је о Вашим стварима, Госпођо Јестира, и шапну ми да је у Савету било речи о Вама. Претресало се, дали би било мудро или не, за опште добро, скинути то скерлетно слово са Ваших груди. Што се мене тиче, Јестира, молио сам благородног старешину да то одмах учини“.

„Овај знак не може бити скинут по вољи старешина“, мирно одговори Јестира. „Кад бих ја била заслужна да га се ослободим, он би сам собом отпао, или би био претворен у ма шта друго са другојачијим значењем“.

„Онда га носите и даље, кад Вам лено стоји!“ додаде лекар: „Мора се оставити потпуна слобода женској људи и укусу, кад је реч о украсима њезина одела. Слово је красно извезено и храбро сија на Ваших грудима!“

За време овог разговора Јестира је нетренимце гледала старца, и беше зачуђена променом на њему, која се извршила за прошлих седам година. Он не беше много постарио: јер ма да се виђаху трагови година, он их је добро носио и изгледаше да је сачувао младићску снагу и живост. Али пређашњи изглед разумног и ученог човека, мирног и разборитог, чега се она најјаче сећала на њему, беше потпуно ишчезао и беше уступно место жудном, испитивачком, поготову ватреном, па ипак брижњом погледу. Изгледаше као да је желео да тај нараз прикрије осмејком, али овај је био лажан и лебдијаше преко његова лица тако ружно да је гледалац још лакше могао угледати сву његову ругобу. С часа на час његово би око засијало црвеном светлошћу, као да је старчева душа била на ватри с које се развија црни дим у дубину груди, док је какав случајни дах страсти не распири у тренутни пламен. Он га је гушио што је могао брже и старао се да изгледа као да се ништа није догодило.

Једном речју, стари Роџер Чилингворт био је најјаснија сведоџба да човек може постати љаво ако само за извесно време предузме љавољу улогу. Овај несрећни човек тако се променио, за ових седам других година сталне анализе једнога срца пуног јада и мука, да је већ налазио у томе и своје задовољство, те је досицао уља ватреним мукама које је испитивао и којима се радовао.

Скерлетно слово пашило је Јестирине груди. Али је било и друге опасности, а одговорност за њу падала је делимиче и на Јестиру.

„Шта угледасте на моме лицу“ питаше лекар: „те га посматрате тако озбиљно?“

„Нешто због чега бих тако плакала, кад бих имала суза довољно грних за то“, одговори она. „Али махнимо се тога! Ја бих хтела да говорим о оном јадном човеку“.

„А шта је с њиме!“ узвикну Роџер Чилингворт журно, као да му се свиђао предмет разговора, и као да се обрадовао прилици да о томе говори са личношћу којој се једино могао поверити.

„У истини, Госпођо Јестира, и сам сам се у мислима бавио о оном господину. Говори слободно и ја ћу ти одговорити.“

„Кад смо последњи пут говорили на само“, рече Јестира: „пре седам година, Ви сте добили од мене обећање да нећу ничим издати пређашње односе између мене и Вас. Како је живот и глас онога човека био у Вашим рукама, не остајаше ми ништа друго већ да будем нема по вашој жељи. Али ипак црна слутња обузимаше ме због моје обавезе, јер, одбацујући сваку дужност спрема других људи, остајаше дужност наспрам њега, и нешто ми је шапутало да ћу је напустити чим се обавежем да радим по Вашем савету. Од тога доба нико није ближи ономе човеку него Ви. Ви га у столу пратите. Ви сте поред њега и кад спава и кад је будан. Ви испитујете његове мисли. Ви чепркате и претурате по његову срцу! Његов је живот у Вашим канџама и због Вас он умире свакодневно и још Вас не познаје. Кад сам то допустила, ја сам се огрешила о човека према коме ми је било остављено да будем истинита!“

„Шта мислите да радите сада?“ упита Роџер Чилингворт. „Ако пружим прет на тога човека, он ће бити свучен са говорнице у тамницу, а одатле можда и на губилиште!“

„И то би било боље!“ рече Јестира Прина.

„Како сам зло учинио томе човеку?“ питаше поново Роџер Чилингворт. „Кажем ти, Јестира Прино, и најбогатија награда, коју владаоци дају лекарима, не би искупила ону бригу коју сам ја посветио ономе јадном свештенику. Без моје помоћи он би скончао у мукама за прве две године после учињене своје и твоје кривице. Јер, Јестира, његову духу не достаје снаге да подноси терет твог скерлетног слова. Ох, ја бих могао открити чудну тајну! Али доста о томе. Што знање може, ја сам учинио за њега. Што он данас још пузи и дише на земљи, моја је заслуга!“

„Боље би било да је одмах умро!“ рече Јестира.

„Јесте, жено, ти кажеш истину!“ повика стари Роџер Чилингворт, а паклена ватра заблиста у његовим очима. „Боље би било да је намах умро! Никада није самртник трпео толико колико је трпео овај човек. И све, све то пред очима свога најгорег непријатеља! Он је био свестан мене. Он је осећао на себи утицај једнак проклетству. Он је знао неким духовним чулом — јер никад Творац не сатвори осетљивије биће од њега — да нека душманска рука управља концима његова срца, и да га посматра некакво око које тражи само зло и налази га. Али он није знао да је то моја рука и моје око! По празноверици, која је заједничка његову реду, он је држао да је предао ђаволу да га мучи страшним сновима и очајним мислима, жаоком кајања и жеђу опроштаја, као предосећањем онога што га чека после гроба. Али то је била моја стална сенка, непосредна близина човека којег је најтеже увредно, и који се одржава у животу једино отровом најцрње освете! Да, доиста, он се није преварио: ђаво је станао поред њега! Један обичан самртник, са некада човечанским срцем, постао је ђаво само за то да би њега мучио!“

Говорећи ово, несрећни лекар подиже руке са указним погледом, као да је угледао какву страшну сенку, коју не могаше распознати, како заузима његово место у неком огледалу. То је био један од оних тренутака —

који се догоде једном за неколико година — када се човеков морални изглед верно покаже духовним очима његовим. Вероватно, никада пре тога није он гледао на себе овако као сад.

„Зар га ниси довољно мучио?“ рече Јестира видећи старчев поглед: „Зар ти није платио цео дуг?“

„Не, никако! Он је само дуг увећао!“ одговори лекар и његов изглед постаде миран и мрачан. „Сећаш ли се, Јестира, какав сам био пре девет година? И онда сам већ био у годинама, и то беше позна јесен живота. Али цео мој живот беше проведен у збиљи, учењу, размисљању, миру, да бих како увећао своје знање и да бих послужило људскоме добру, и ако је овај други циљ био случајан и споредан. Ничији живот није био мирнији и невинији од мога; мало их је који су учинили толико добра. Сећаш ли се? Зар нисам био, и ако си ме ти држала за хладног, ипак брижан за друге, тражећи мало за себе — благ, искрен, праведан, волећи стално и ако не са топлином? Зар нисам био све то?“

„Све то, и још више“ рече Јестира.

„А шта сам сада?“ упита он, гледајући јој у очи а цело зло његове душе исписа се на његову лицу: „Већ сам ти казао шта сам — ђаво! Ко ме је таквог начинио?“

„Ја, ја!“ узвикну Јестира дрхтећи. „Ја исто толико колико и он! Зашто се ниси мени осветио?“

„Оставио сам те скерлетном слову“ одговори он: „Ако ме оно није осветило, ја не могу ништа више!“

Он са осмехом стави свој прст на скерлетно слово.

„Оно те је осветило“ одговори Јестира Прина.

„И мислио сам тако“ рече лекар. „А сада шта хоћеш од мене за оног човека?“

„Морам му открити тајну“ одговори Јестира одлучно.

„Он је мора видети у правој светлости. Шта ће од тога бити, не знам. Али најзад морам платити дуг поверења који тако одавно дугујем њему чијој сам пропасти и несрећи ја узрок. У толико, у колико се тиче губитка или држања његова доброга гласа и земаљског положаја, а може бити и живота, он је у твојој власти. И ако ми је скерлетно слово открило истину и ако је та истина слична усијавома железу које улази у душу — ипак, ако не буде за њега корисно да живи и тренутка даље тим животом аветињске празнине, никад нећу ступити да тражим милости од тебе. Ради с њиме што ти је драго! Ту нема ничега доброг ни за њега, ни за мене, ни за тебе. Ту нема ничега доброг за малу Висерку. Нигде стаје да нас изведе из ове паклене забуне!“

„Жено, ја те доиста могу жалити“ рече Роџер Чилингворт, не могући се уздржати а да јој се не диви, јер је било нечега доиста величанственог у очајању које је изражавала: „У теби је много доброга. Да си раније нашапла бољу љубав од моје, ово се зло, може бити, не би догодило. Ја те жалим ради добра које је пропало у твојој природи.“

„И ја тебе“ одговори Јестира Прина: „јер је мржња преобразила мудрог и праведног човека у правога Сотону! Хоћеш ли је изагнати из себе и бити човек још једном? Опрости, и остави да му плати даљи дуг ова Сила у чијој је то власти! Казала сам већ да ту нема добра ни за њега, ни за тебе, ни за мене, који заједно лутамо у овоме мрачноме заплету зла, посрћући на сваком кораку преко грехова којима смо посули своју стазу. Па ипак, може бити добра за тебе, за тебе једино, јер ти си био дубоко уређен и до воље ти стоји да опростиш. Хоћеш ли на-

пустити ту једину моћ? Хоћеш ли одбацити то неоцењиво благо?"

„Доста, Јестира, доста!“ одговори старац са мрачном збиљом. „Није ми дато да опростим. Ја немам те власти о којој ти говориш. Моја стара вера, давно заборављена, враћа ми се, и објашњује све оно што чинимо и све оно што патимо. Кад си ти први пут склизнула, посејала си семе зла; а после тога све је остало морало бити. Ви, који сте ме увредили, грешни сте само по некој врсти симболичне варке; а ја нисам ђаво и ако сам узео ђавоу улогу. То је наша судба. Нека црно цвеће и даље цвета! Сад иди својим путем и ради како знаш с оним човеком.“

Он махну руком и поново оде сабирати траве.

XV.

Јестира и Бисерка

Тако се Роџер Чилингворт — ружња, стара појава са лицем које се јавља у усномени људи дуже него што би хтели — опрости са Јестиром Прином и оде даље сагињући се до земље. Овде онде узбере по коју траву или ископа који корен и ставља их у корпу о руци. Његова сѣда брада поготову допираше до земље кад год би се сгнуо. Јестира погледа за њим, за часак гледајући с чудном радозналешћу, да ли неће нежна трава раного пролећа увехнути под његовом руком и да ли сиржено и онађено весело зеленило не показује таласасту путању његових корака. Она се чудила, какве су то траве које тако ревностно скупља тај старац. Зар му неће земља, напајајући се злом из његових очију, изаћи у сусрет са отровним до сада непознатим биљкама које ће избити под његовим прстима? Или ће се задовољити, што ће свака благодетна травка под његовим додиром бити претворена у ма шта штетно и злобно? Да ли сунце, које сија тако весело на све, осветљава и њега? Зар не постоји неки круг кобне сенке који се креће са његовом ругобом куда год се крене? И куда ће он сада? Хоће ли на једанпут пропасти у земљу, остављајући пусто и снађено место, на коме ће се после извесног времена видети смртоносна саса, и друго отровно биће што га ово земљиште даје, како цвета у изобиљу? Или ће раширити крила слепога миша и одлетети, изгледајући све то ружнији што се више к небу пење?

„Био то грех или не,“ рече Јестира горко за њим: „ја мрам овог човека!“

Она је прекоравала саму себе због тог осећања, али га није могла победити или бар умањити. У тој жељи, ова се сећала давно прошлих дана у оној далекој земљи, када је он обично излазио пред вече из осаме своје учионице и седао поред ватре на њихову огњишту, сав у светлости њезина осмеха. Њему је било потребно да се греје на томе осмеху, да би, како говораше, одагнао са свога научарскога срца хладноћу усамљених часова. Некада је у те дане гледала као у орећу, али сада, кроз тамну средину њезина доцнијега живота, они се убрајаху међу најружније усмене. Она се чудила, како се то могло догодити! Она се чудила, како је могла икада пристати да пође за њега! Она је себи највише уписивала у грех што је трпела и одговарала на стисак његових руку и што је подносила да се осмех њезиних усана и очију стопи и измеша са његовим. И изгледаше јој као увреда од Роџера Чилингворта, већа него све оно што је њему било учињено, што ју је он, у времену кад није знала за боље, уверавао да се може сматрати за најређију поред њега.

„Да, ја га мрзим!“ понови Јестира са више грчине него мало пре. „Он ме је издао! Он је учинио више зла мени него ја њему!“

Тешко човеку који задобије руку жене а пије уз њу добио и најјачу страст њезина срца! Његова ће судба бити као и судба Роџера Чилингворта. Јер се може догодити да буди какав додир, јачи него њихов, пробуди сву њезину осетљивост, па ће му пребацити и за само тихо задовољство, ту мраморну слику среће, што јој га је представљао као живу стварност. Али је требало да Јестира давно заборави ту неправду. Шта је значило то сада? Зар јој седам дугих година, под мукама скерлетнога слова, нанесоме тако много јада а не изазваше ни најмањега кајања?

НАСТАВИЋЕ СЕ)

А. И. Череп-Спиродович, српски почасни консул и председник Словенског Добротворног Друштва у Москви. — Месеца маја ове године бирало је Словенско Добротворно Друштво у Москви новог председника. Дотадашњи застој у друштву унутро је чланове да своје поверење поклоне вредном, заузимљивом и у Словенству познатом Г. А. И. Череп-Спиродовичу.

Г. Спиродович рођен је 8. септембра 1867. г. Завршивши маринску академију примио је бродарску управу на реци Оми, коју је тако уредио да и данас служи за углед. Користећи се његовим знањем и његовим организаторским духом, послаше га руска влада у Уралске рудоконе, где је оправдао високо поверење и оправдао нађе. — Год. 1899. понуди му српска влада генерално консулство у Москви, што је Г. Спиродович одушевљено примио, те и данас врши ту частну дужност на потпуно задовољство српске владе и на корист руско-српског зближавања и братства. — Г. Спиродович познат је као веома одушевљени представник свесловенске духовне заједнице, као одушевљени борац Словенства са Пангерманизмом, као проповедник независности и политичког уједињења појединих словенских народа. Таквом раднику и борцу свака част и слава!

У ковачници (сликао В. Тиценталер). Наступило је дубоко вече а вредни ковачи још не остављају свој посао. Мехови распирују жар чија светлост обасјава најближу околину огњишта. Гвозђе је већ усвијано; вредне руке већ чекају; још мало па ће учестати ударци чекића, који ће се кроз тиху ноћ разнети као песма задовољства и праве среће. —

Јоаким Вујић (вајао П. Убавкић). — За најрађе време вајао је, у падању Српске Књижевне Задруге, Вујићева „Путешествија“. Том приликом биће и парочитог говора о животу и раду Вујићеву. Ми доносимо само његов лик што га је верио и потпуно уметнички извајао Г. Петар Убавкић, академски вајар. Ова лена биета данас краси просторије Кр. Срп. Народног Позоришта у Београду.

Полазак Андреове експедиције а † Соломон Аугуст Андре. — По најновијим извештајима из Америке, нагледа да је храбри Андре са својим одушевљеним сапутницима прошао у својој експедицији, пошто му је ветар однео ваздушни брод чак на северне Америкне обале. У парочитом чланку, који доносимо

у овом броју, ваћи ће читаоци неколико података из његова живота и веран опис његова поласка у непознате аритичке пределе.

Скочића мост на Бетињи (фотогр. снимко В. Тешић).— И лепота изабраног предела и уметнички поглед на њ, препоручују овај снимак вредног аматера Г. В. Тешића. Нека је и овај снимак прилог албуму лепе српске земље.

Старица (фотостудија В. Стевановића). Фотографски радови нашег одличног аматера Г. В. Стевановића нису непознати нашим читаоцима. У седмом овогодишњем броју донели смо његове фотостудије *Старост* и *Ашиковање*, а сада доносимо *Старицу*, која је тако уметнички изражена да би се могла сматрати као портретски рад каквог од најодличнијих сликара. —

У Топчидерском парку (фотостудија В. Стевановића). — И овај одличан аматерски снимак сведочи колико се може фотографијом помоћи правој уметности а, поред тога, у чему је лепота и како је ваља у природи тражити и пронаћи.

На рударском терену, У руднику Св. Ане и Улазак у рудник Св. Ане (фотографски снимци Ф. Шистека). — Рудник Св. Ане у власништву је Г. Ђорђа Вајферта, српског индустријалца. Рудник је на доњем Дунаву, у близини Кучајне. Ова три момента, фотографски снимљена, показују улаз у рудник рударског мерења на терену и под земљом, у самом руднику. —

Телеграфон. — На последњој Париској Изложби беше тушта и гма привлачних предмета у сваком одељку везину; један од најзначајних «clous»-а у електричном одељку беше телеграфон, проналазак данског инжењера Валдеара Пауленца. На самој изложби приказиваше овај апарат једна љубавна Данкиња. Неугледна спољашност овог апарата не изазиваше у посматрача представу о великој важности његовој. При свем томе, телеграфон је један од најојачијих проналазака последњих година, јер спаја у себи особине телефона и фонографа. Сам проналазач дао му је име «телеграфон», ну Берлинско асоцијацијско друштво Мике и Генест, које има да примени овај проналазак, назвао га је «телефонографом».

На самој изложби ова справа није могла изазвати велики утисак с тога, што је била намештена на незгодну месту; како ће се чути телефонски разговор у њагору од толиких хиљада посетилаца најразличитијих народности, у хуци и буци толиких машина! Много су повољније иснали огледи у Кјевенхавну, код тамошњег телефонског друштва, у кога је до скоро Паулен био чиновник. Нарочито су лево иснали огледи у Француској Академији Наука, пред којом је физичар Маскар приказивао телефонограф. Нема сумње да ће требати још времена, докле се ово ново оруђе науке и праксе толико усаврши, да ради у сваком погледу без приговора.

Телеграфон треба да замени досадашњи фонограф који понавља, као што је познато, звуке речи, изговорене у непосредној близини. Телефонограф је срећно удружење фонографа са телефоном. Помоћу ове справе биће могућно да се сачува говор из даљине од неколико километара. Како? Телефонским преносом. Овај говор или песма моћи ће се, према потреби и жељи, или одмах поновити или после неколико дана, месеца, или чак и после годину дана. Телеграфон ће бити оруђе да се из даљине диктује писмо, говор, тако да ће се моћи диктат или одмах или кад се захтев ухвати на писаћој машини; помоћу славача моћи ће се говор одмах и сложити, ради штампања за новине. Трговац може да прима поруџбине телефонским путем, помоћу свога телефона, из кога ће се вадити у одређено време све приспеле поруџбине. Шта више, нека телефонска вест може се овом справом саопштити на десет, стотину па и хиљаду страна, тако да ће помоћу телеграфона да се реши проблем «телефонских новина».

Телеграфон је, у принципу, фонограф спојен са телефоном. Свакоме је познат Едисонов фонограф, код којег се звучни та-

ласи, изазвани речима или тоновима, урезају механичким путем у воштани ваљак. Кад се ручица обрне у супротном правцу, воштани ваљак верио одаје све што су му звучни таласи поворили. Да би се поново употребио воштани ваљак, ваља га састругати и површина ће му бити глатка. Код Пауленовог телеграфона бележе се звучне вибрације—речи, песме—не механичким путем—шљоком—већ магнетичким; с тога се он може назвати магнетним фонографом, на коме су звучни таласи забележени невидљивим магнетним знацима. Провналазак данског инжењера представља, у неку руку, «Колумбово јаде», јер је одавно позната особина челика да се намагнетисне. Ну, ко је могао помислити, да ће тако незнати магнетизам, који се тоновима индуцира, бити довољан да челик намагнетисне, и да се могу на челику задржати и најситније нијансе у јачини звучних таласа! На телеграфону има челична жица обавијена спирално око једног ваљка; овај челични ваљак има задаћу бележити, као воштани ваљак у Едисонову фонографу. У апарат се говори или пева на левку обичног телефона. Докле се говори, обрће се ваљак са челичном спиралом. Варијације струје, што их производе речи, ишају се, као обично, у телефонску линију. Ну, место да се сprovedу у телефон пријамник, оне доспевају до једног малог електромагнета, пред чијим се половима обрће ваљак са челичном жицом. Шта бива овде? Услед вибрација речи, изговорених у телефон, овај електромагнет мења непрестано свој магнетизам, а полови електромагнета намагнетисну суседне делове на челичној жици. Према томе, овај електромагнет игра улогу бележника на телеграфону. Његовим утицајем челична жица начичкава је силом ситних магнетића. Запимљиво је да се ови магнетићи не избришу временом нити повлањањем. Да би се магнетске забележене претвориле опет у речи, тонове, треба цео поступак да се обрне: ваљак са челичном жицом обрће се, магнетске тачке производе у намотаној жици електромагнета електричне струје које се у телефону, на познат начин, претварају у звучне таласе.

Ну, како ће се очистити челични ваљак телеграфон, ради поновне употребе? Веома ласно. Пропусте се слаба галанска струја кроз мали електромагнет, а у исто време обрће се пред њим ваљак са челичном жицом. Електрична струја уништава поступно половине привремених ситних магнетића у жици челичној, они ишчезну и ваљак је сад готов да опет послужи за примање нових знакова.

За кратке разговоре и поруке служи телеграфон са челичном жицом, за дуже разговоре справа је мало преиначена, јер има челични трак око ваљка, широк 3 м. м., који се са једног котура одмотава а на други намотава, слично траку од хартије на Морзеву телеграфу.

Пауленов проналазак је само почетак многих других проналазака и примена; то је основица многим будућим практичним

радовима и научним делукцијама. Он отвара нове изгледе у будућност, јер не доби, по свој прилици, време кад људи неће куповати новине на улици, него ће бити претплатници завода за извештаје које ће добивати преко свог домаћег телеграфона.

П. М. И.

Хрватска критика о делу Знаменити Срби XIX века. —

У 30. броју овогодишњег Загребачког *Viesca* штампан је реферат о делу *Знаменити Срби XIX века*, које издаје вредна Српска Штампарија у Загребу. Било из рђавих намера било из незнања, критичар је покушао да подцени вредност овом великом и знаменитом подухвату. Рђаве намере одбићемо а погрешке исправити.

О изради дела критичар вели: „Техничка је израда свакако мијена и српска књижевност није такога дјела имала — док се није ето Загреб дао на посао“. Прочитали смо и — разумели. На ипак, поред све провидне критичареве намере и алузије, ми се искрено радујемо што је Српска Штампарија у Загребу била у стању да приреди издање као што је *Знаменити Срби у XIX веку*, којем је, такође из те штампарије, претходно први свезак уметничког издања *Hrvatski Salon* (1898), са клиненима из атељеа Србина Маргетића. Што је Српска Штампарија у Загребу тако угледна, заслуга је њених управника; а браћи Хрватима доста служи на част што јој се обраћају за своја најдешња издања. На за што то замерати Србима или боље рећи Српској Штампарији, кад је она власник дела *Знаменити Срби*. —

Критичар не види довољно узрока, што ће у овом делу Илија Бирчанин и Алекса Ненадовић, кад их већ у почетку 1804. г. нестаје. Да их је нестало пре 1800. године и ми би се сложили са критичаревим питањем. Овако је то питање са свим изашно!

Критичар се такође чуди: откуд у овом делу и Филип Вишњић? А само његово чуђење у исти мах је и најбољи одговор, јер вели: „На биографије се мало може разабрати, чим се особито истакнуо овај пјевач, који је оцјевео бојеве Срба за слободу.“ Кад би критичар још знао како их је опевао, доста би се постидео свог питања.

Критичар се нарочито чуди, што је међу знаменитим Србима нашао и Хрвата — Николау Томазеа. Колико је оправдан овај прекор, увериће се сви писмени људи из предговора и Томазеових *Искрица* што их 1818. г. читаоцима пружи Српска Књижевна Задруга. Зар није Србин онај човек који овако пева: „У теби Бог је, о мој српски роде!“ Зар није Србин кад вели за *Илирске песме* (што их је превео на италијански) да су српске, да им је то право име. Зар није Србин кад важе: *Нама Србима народне су ијесме једина школа, из које се можемо учити чистоти језику: или кад пише: Пјесме Српске могу се упоредити са најљепшим, кога му драго народа. То је (осим осталих крајева) језик Босне, Херцеговине и италијанске Далмације**. Зар није Србин кад за заједнички словенски језик препоручује *српски језик*... Могли би још пуно оваквих примера навести, али се бојимо да све то не буде мало критичару који је, како по свему изгледа, све ово знао, али неће да зна.

Главна је да критичарове замерке не понизиле вредности великом делу *Знаменити Срби у XIX веку*, а то је довољно да докаже прави и истински значај родољубног подухвата Српске Штампарије у Загребу.

С.

* О шестом Конгресу Српских Земљорадничких Задруга, који је био одржан у Чачку од 7. до 9. септембра о. г., читале су ове расправе и предавања: *О млекарској индустрији и млекарским задругама*, од М. Драшковића, адвоката и сврш.

ђана млекарске школе; *О зајединству с утриницама и о општинским привредним одборима*, од Савка Кучарића, окружног економа; *О потреби задружног образовања у мас*, од Мих. Аврамовића, управника Земљорадничког Савеза Земљорад. Задруга; *Школа и земљорадничка задруга*, од Милана Ст. Недељковића, учитеља; *О ширењу пољопривредних знања у народу преко земљорадничких задруга*, од Милутина Станковића, учитеља; *Како да се излечимо од похађања механе?* од Лазара Јанковића, учитеља; *Задружно обезбеђење од елементарних непогода*, од Војислава Катунца, учитеља; *Земљорадничка Задруга и пољска привреда*, од Живојина Златића, земљорадника; *Селско земљорадничко сиромаштво*, од Данила Милојевића, земљорадника; *Зеленаши у народу*, од Благоја Недића, пређ. учитеља; *Утицај земљорадничких задруга на живот задругара*, од Милана Путаконића, свешеника; *О пропадању народне поште*, од Благоја Недића, пређ. учитеља; *Наше народно одело и његова важност*, од Радомира Вујовића, учитеља. —

* За ову годину спремила је Хрватска Матица својим члановима ове књиге: Турашина *Птице* (II део), Тургењева *Изабране приповијести* (IV књига), Марулића *Јудиту*, Вјенцеслава Новака приповетку *Два свијета*, Великановића спев *Отмицу*, Јосипа Дражеповића *Повјест једнога вјенчања* (из приморског малоградског живота), Владимира Трешћен-Бороте *Бродолом* (причу из Загребачког живота), Вјенцеслава Клајића *Крчки кнезови Франкопани* (1118.—1671.) и Кузме Новића *Витрошир* (савна из босанског живота у 3 чина). — Хрватска Матица имала је прошле године 11.110 чланова.

„Журнал министарства народног просвјешћења“ донео је у овој години ове чланке и реферате који се тичу нас Срба: Реферат Н. В. Јастребова о књизи А. А. Липовског *Хорвати* (март); реферат С. М. Кулбакина о Јагићевој радњи *„Zur Entstehungsgeschichte der Kirchenlavischen Sprache“* (април); чланак Н. П. Петровскога *Къ вопросу о драмѣ А. Луцича „Robinja“* (јуни); реферат П. А. Лаврова о радњи † Св. Вуловића: *Опис словенских рукописа софијске библиотеке*.

* Српска Матица у Новом Саду примила је у своје Књиге за народ приповетке Симе Матавуља *С мора и с планине*. А за *Летопис* примила је расправу Илијона Руварца *Ђурађ Вукосић десетот српски и Ђорђе Кастриота Скандер вођ арбанашки године 1444*.

* У Загребачком позоршту представљаће се у овогодишњој сезони они нови драмски оригинали: *Обрад пред свијетом*, М. Димитријевића; *Први пут у лову*, М. Јурића; *Пушкин*, В. Кошчевића; *Књижевничке неприлике*, В. Кошчевића; *Витрошир*, А. Кузмаловића; *Билежничковица*, Ш. Ловашена; *Клим се клином избија*, Ј. Ловретића; *Муж и жена*, Ф. Ж. Милера; *Завода*, Ф. Сударевевића; *Бура*, Срђана Туцића и *Трилогија*, М. Војновића.

* У Пуеблу, у Америци, почео је излазити нов српски лист *Србин*. Уређује га Митар М. Шабан. Власник му је српско добротворно друштво Балкан, које има у Пуеблу и свој Српски Дом. —

* За XXI књигу *Годишњице Николе Чуаића* примљени су ови књижевни радови: *С Леоенице на Радину*, путничке белешке М. Ј. Гајића; *Борач и Делград*, од генерала Јов. Мишковића; *Лека Канум* (Закон Леке Дукаћина, господара северне Албаније, из XV века), од Рад. Космајца. —

* Матица Српска у Новом Саду решила је да о овогодишњем Св. Николи свечано прослави педесетогодишњицу од смрти Владике Његоша. Свечани говор држаће Г. проф. Александар Сандић. —

* За почасне чланове Матице Српске предложени су Матичину Књижевном Одбору и изабрани Едвард Маргарић и др. Јован Цвијић; а за чланове Књижевног Одбора: др. Теодор Мандић, Димитрије Руварца и др. Сredoје Ђорђевић. —

* Радничко Друштво у Београду састаје се сваке недеље у својој Радничкој Касни, где се држе јавна и бесплатна предавања. Поред првог предавања *О алкохолизму*, до сада су била још три: једно *О синдикалном радничком покрету у Данској* (од друштвеног секретара, Г. К. Јовановића), друго *О народном образовању у Француској* од др. Јована Скерлића, а треће *О хианогизму* (од др. Вранислава Петровијевића). —

* Српски учитељски збор у Земуну основао је хумано и културно *Друштво Светога Саве*. Пранила овога удружења већ

су потврђена, а 9. о. м. изабрана је и управа. За председника изабран је др. Коста Рајчић; за потпредседника Илија Максимовић; за благајника Петар Једовац, а за секретара Марија Ковачевићева. —

* **Побратимство.** Друштво православних Срба у Фочи, приредило је 8. септембра о. г. беседу у спомен десетогодишњице од смрти Владике Његоша. О животу и раду Његошеву говорио је лекар Тодо Јеремић.

* Г. Милош Поповић, лекар, читао је 2. септембра у Радничкој Касини своје предавање *О алкохолизму*. Предавање је у првом реду било намењено члановима Радничког Друштва, али је поред њих било доста и нечланова. После предавања повела се живља дискусија о алкохолизму. — Како јављају Београдски дневни листови, већ се приступило и оснивању удружења против алкохолизма.

* У уметничком заводу Ангерера и Гешла (Беч) већ је репродукована диплома за чланове Друштва Српског Народног Позоришта у Новом Саду. Диплому је израдио Урош Прелић, акад. сликар. Она је алегорична а представља задатак и циљ позоришта. —

* Место доскорашњег листа *Ново Време*, што је излазило у Земуну, покренут је *Исток*, орган за политику, просветне и материјалне интересе. Излази двапут недељно. Власник и издавалац је Даринка удова Симе Пајића, а одговорни уредник др. Владимир Николић, адвокат.

* У нашој Великој Школи расписан је стечај за ове катедре: *Словенска Филологија, Међународно Јавно Право, Механичка Технологија, Архитектура, Римско Право и Историја Оаиста* (стари век).

* У овогодишњем *Брасту*, гласнику друштва Св. Саве, штампана се, поред осталог одабраног садржаја, и расправа проф. Боже Прокића *Војвода Ивац*. У овој расправи изнесен је најстарији историјски спомен о слави у Мађелонији. Опис славе у војводе Иваца написан је 1018. године. —

* Из *Просветног Гласника* одштампава се рад проф. Јанка Лукића *Салустиев коментар о „Bellum Catilinae“*. —

* Дело др. Куниберта *Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића*, у преводу др. Милека Веселића, већ је наштампано и за који дан моћи ће се добити. Књига је цена: у тврдом повезу 9, а у меком 7.50 динара. Поручити извршује трговина Јевте М. Павловића и Компаније у Београду. —

Ерист од Вилдентруха: Племенита крв. Прича за омладину. Превели са 30. немачког издања Н. и Н. Милошковић. У Мостару, 1901. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. М. 8°, стр. 63. Цена 30 п. л.

Слана Крсног имена у Мостару. Попис српско-православних породица у Мостару, њихово Крсно име, са кратким предговором о значају Крсног имена и тропарима светитеља. У Мостару 1901. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића 16°, стр. 92. Цијена 40 потура.

Душан П. Јосимовић, Порез на радње, с обзиром на последње измене у закону о непосредном порезу. Дневни пореско питање. — Београд, Милош Велики-Штампарија Бојовића и Мићића, 1901. — 8°, стр. 55. Цена 1 динар.

Дријада. *Књига прва* (Песме). Написао К. Р. Јовановић, Ниш, Прва Нишка Штампарија Ж. Радовановића, 1901. 8°, стр. 100. Цена 0.70 динара.

Јован Дучић: Пјесме. Прва књига. Издање уредништва *Зоре*. У Мостару, издавачка књижарница и штампарско-умјетничка

чки завод Пахера и Кисића, 1901. — 8°, стр. 163. Цијена 2 К или 2 Д. и 40 п.

Финансије и установе обновљене Србије до 1842. I. *С једним погледом на ранији историјски развој финансиског уређења у Србији.* Друго издање. По оригиналним документима написао *Мига Петровић*. Председник Пореске Управе Министарства Финансија, Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1901. — В. 8°, стр. 1100. Цена?

Разорен живот. Драма у пет чинова из Београдског живота. Написао *Стојан Ст. Стојнић*, Београд, електрична штампарија Савића и Компаније, 1901. 8°, стр. 74. Цена 1 динар.

Поуке за сеоску омладину и привреднике. I. Написао *Чедомир М. Тодоровић*, учитељ, Београд, Штампарија Стојановића и Тимчића, Дубровачка улица бр. 13, 1901. — 8°, стр. 91. Цена 0.60 пара лин.

Школки музеј у Београду. IV Извештај за 1900 и 1901 год. Саставио *Д. Ј. Путниковић*, учитељ, управник Школског Музеја, Београд, 1901, Штампарија Д. Миросављевића, Теразије бр. 19. — 8°, стр. 8.

Фатме кадуна. Приповетка из српске прошлости. Написала *Мила*. У Новом Саду, штампарија Ђорђа Ивковића, 1901. — 8°, стр. 95. Цена 1 динар или 1 круна.

Наука хришћанска за ученике-це III разреда основне школе. По најновијем програму од 10. септ. 1899. год. Пбр. 4963. Са 19 слика. Написао *Петар С. Протић*, школски надзорник, Београд, штампарија Стојановића и Тимчића, Дубровачка ул. бр. 12. — 1901. М. 8°, стр. 57. Цена 0.40 п. л.

Наука хришћанска за ученике-це IV разреда основне школе. По најновијем програму, од 10. септ. 1899. г. Пбр. 4963. Са 6 слика Написао *Петар С. Протић*, школски надзорник, Београд, Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1901. — М. 8°, стр. 46. Цена 30 п. лин.

Жена и њен позив. Према једном својем предавању написао проф. *др. Макс Рунге*. Превео *Гер. П. Ивезић*, лекар, Београд, Милош Велики — штампарија Бојовића и Мићића, 1901, 16°, стр. 63. Цена?

Управа добара. За ниже пољопривредне, сеоске продужке и грађанске школе. По страним изворима израдио *Александар Мијковић*, управитељ ратарске школе у Краљеву, Београд, електрична штампарија Павловића и Стојановића, Дубровачка бр. 9, 8°, стр. 83. Цена 1.50 динар.

Претплатницима

Овим бројем завршује се и трећа четврт овогодишње *Нове Искре*. Многи претплатници не послаше нам још ни до сада дужну претплату, ма да смо их до сада већ неколико пута молили и опомињали.

Досадашње искуство нагони нас да пређемо преко свих обзира те да у јавном рачуну изнесемо све оне „претплатнике“ који у несавесности својој усвојеше ону омилјену изреку: *Севла је књигу украсти, јер је и тада од користи!*

За севап тражићемо цџџап, а за корист — општету!

Оволико за сада, а ко вам не пошаље што пре дужну претплату — чуће и више.

Власништво *Нове Искре*

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 лин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 лин. у злату Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику „Нове Искре“, Љубићска бр. 8.

Власник и уредник **Р. Ј. Одавић**.

Краљевско-Српска Државна Штампарија.